

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Zdena Pinkavová

Aktuální otázky určování otcovství

Diplomová práce

Olomouc 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Aktuální otázky určování otcovství“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne Podpis:

SEZNAM ZKRATEK

LZPS	usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů
EÚ o LP	Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění Protokolů č. 11 a 14 s Protokoly č. 1, 4, 6, 7, 12 a 13
Ú o PD	sdělení č. 104/1991 Sb. Federálního ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě o právech dítěte
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
OZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
zákon o SZS	zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
NOZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
ÚS	Ústavní soud České republiky
ÚS SR	Ústavní soud Slovenské republiky
NS	Nejvyšší soud České republiky
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí

OBSAH

1. ÚVOD.....	8 - 9
2. OBECNÉ POJMY.....	10 - 12
2.1 ÚVOD.....	10
2.2 RODINA.....	10
2.3 MANŽELSTVÍ.....	11
2.4 RODIČOVSTVÍ.....	11 - 12
2.5 DÍTĚ.....	12
3. HISTORIE INSTITUTU RODIČOVSTVÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ.....	13 - 15
3.1 ÚVOD.....	13
3.2 STAROVĚK.....	13
3.3 STŘEDOVĚK.....	13 - 14
3.4 NOVOVĚK.....	14
3.5 MODERNÍ DĚJINY.....	14 - 15
4. PRINCIPY URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ.....	16 - 21
4.1 ÚVOD.....	16
4.2 PRVNÍ DOMNĚNKA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ.....	16 - 17
4.3 DRUHÁ DOMNĚNKA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ.....	17 - 19
4.4 TŘETÍ DOMNĚNKA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ.....	19 - 21
5. POPÍRÁNÍ OTCOVSTVÍ.....	22 - 25
5.1 ÚVOD.....	22
5.3 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ MANŽELA MATKY.....	22 - 25
5.4 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ ZALOŽENÉHO NA ZÁKLADĚ SOUHLASNÉHO PROHLÁŠENÍ.....	25
6. POPŘENÍ OTCOVSTVÍ NEJVYŠŠÍM STÁTNÍM ZÁSTUPCEM	26 - 28
6.1 ÚVOD.....	26
6.2 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ STÁTNÍM ZÁSTUPCEM UPLYNULA-LI LHŮTA JEDNOMU Z RODIČŮ.....	26 - 27

6.3 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ STÁTNÍM ZÁSTUPCEM PŘED UPLYNUTÍM STANOVENÉ LHŮTY	27
6.4 PŘÍPAD, KDY DÍTĚ, V JEHOŽ ZÁJMU STÁTNÍ ZÁSTUPCE JEDNÁ, ZEMŘELO.....	27 - 28
7. ZÁJEM DÍTĚTE.....	29 - 32
7.1 ÚVOD.....	29
7.2 VYMEZENÍ POJMU DLE POKYNU OBEČNÉ POVAHY č. 6/2003 O POSTUPU STÁTNÍCH ZÁSTUPCŮ PŘI PROŠETŘOVÁNÍ ŽALOBY PODLE § 62 A § 62a ZÁKONA O RODINĚ.....	29 - 30
7.3 ZÁJEM DÍTĚTE DLE ÚMLUVY O PRÁVECH DÍTĚTE.....	30 - 31
7.4 PŘÍKLADY VYMEZENÍ POJMU V ROZHODOVACÍ ČINNOSTI.....	31 - 32
8. POPŘENÍ OTCOVSTVÍ MANŽELEM MATKY DÍTĚTE VE SVĚTLE NÁLEZU ÚS PI. 15/09.....	33 - 45
8.1 ÚVOD.....	33
8.2 POPĚRNÁ LHŮTA OBSAŽENÁ V § 57 odst. 1 ZÁKONA O RODINĚ.....	33 - 34
8.3 SKUTKOVÝ STAV.....	34 - 35
8.4 ROZHODNUTÍ ÚSTAVNÍHO SOUDU.....	35 - 36
8.5 STANOVENÍ DÉLKY POPĚRNÉ LHŮTY PO NÁLEZU ÚSTAVNÍHO SOUDU.....	36 - 37
8.6 VÝČET PRÁV, KTERÁ JSOU DOTČENA DÉLKOU LHŮTY PRO POPŘENÍ OTCOVSTVÍ.....	37 - 43
8.6.1 DOTČENÁ PRÁVA OTCE.....	37 - 42
8.6.1.1 PRÁVO NA OCHRANU RODINNÉHO A SOUKROMÉHO ŽIVOTA.....	38
8.6.1.2 PRÁVO DOMÁHAT SE STANOVENÝM POSTUPEM SVÉHO PRÁVA U NEZÁVISLÉHO A NESTRANNÉHO SOUDU.....	38 - 39
8.6.1.3 PRÁVO VLASTNIT MAJETEK.....	39 - 42
8.6.2 DOTČENÁ PRÁVA DÍTĚTE.....	42 - 43
8.6.2.1 PRÁVNÍ JISTOTA V RODINNÝCH VZTAZÍCH.....	42
8.6.2.2 PRÁVO DÍTĚTE ZNÁT SVŮJ PŮVOD.....	42 - 43
8.6.3 DOTČENÁ PRÁVA MATKY.....	43

8.7 VLASTNÍ NÁZOR NA STANOVENÍ DÉLKY POPĚRNÉ LHŮTY.....	43 - 45
9. URČENÍ A POPŘENÍ OTCOVSTVÍ K DÍTĚTI POČATÉMU UMĚLÝM OPLODNĚNÍM.....	46 - 49
9.1 ÚVOD.....	46 - 47
9.2 URČENÍ OTCOVSTVÍ K DÍTĚTI POČATÉMU UMĚLÝM OPLODNĚNÍM....	47 - 48
9.2.1 PRÁVNÍ ÚPRAVA.....	47
9.2.2 PODMÍNKY VÝKONU ASISTOVANÉ REPRODUKCE.....	47 - 48
9.3 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ K DÍTĚTI POČATÉMU UMĚLÝM OPLODNĚNÍM MANŽELEM MATKY.....	48 - 49
9.3.1 PRÁVNÍ ÚPRAVA.....	48
9.3.2 PROKÁZÁNÍ ZPŮSOBU OTĚHOTNĚNÍ MANŽELKY.....	48 - 49
10. PRÁVNÍ ÚPRAVA OTCOVSTVÍ V PŘIPRAVOVANÉ REKODIFIKACI OBČANSKÉHO PRÁVA.....	50 - 52
10.1 NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK.....	50
10.2 URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ.....	50 - 51
10.3 POPÍRÁNÍ OTCOVSTVÍ.....	51 - 52
11. SLOVENSKÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ.....	53 - 62
11.1 ÚVOD.....	53
11.2 STRUČNÝ NÁSTIN VZÁJEMNÉHO HISTORICKÉHO VÝVOJE RODINNÉHO PRÁVA V ČESKÉ REPUBLICE A NA SLOVENSKU.....	53 - 54
11.3 PRAMENY RODINNÉHO PRÁVA.....	54 - 56
11.3.1 ZÁKON č. 36/2005 Sb., O RODINĚ.....	55 - 56
11.4 URČOVÁNÍ A POPÍRÁNÍ OTCOVSTVÍ DLE AKTUÁLNÍHO SLOVENSKÉHO ZÁKONA O RODINĚ.....	56 - 57
11.4.1 POPĚRNÉ LHŮTY.....	57
11.5 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ NA NÁVRH DÍTĚTE.....	57 - 60
11.6 URČENÍ POČÁTKU PLYNUTÍ PREKLUZIVNÍ LHŮTY PRO POPŘENÍ OTCOVSTVÍ MANŽELEM MATKY.....	60 - 62
12. ZÁVĚR.....	63

13. PRAMENY A LITERATURA.....	64 - 71
14. SHRNU TÍ / SUMMARY.....	72
15. KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS.....	73

1. ÚVOD

„Popěrná lhůta je příliš krátká!“ „Odpovídá konstrukce právních domněnek potřebám dnešní doby?“ „Nezasahuje stát svým zákonodárstvím do práv otců příliš?“ „Jak se mohou muži, kteří byli ženou ohledně jejich rodičovství uvedeni v omyl, bránit?“ S těmito a mnohými dalšími otázkami ohledně rodičovství se poslední dobou setkávám na každém kroku a téměř vždy, když zapnu televizi či otevřu noviny. Zpracovat diplomovou práci na toto téma, v němž se pokusím na problematiku rodičovství podívat z nestranného úhlu pohledu, resp. mnohokrát očima muže - otce, je pro mne – ženu – matku dcery, čili další ženy a budoucí matky, rozhodně výzva.

Značnou část práce, jak již název sám napovídá, zaměřím na aktuálně řešené problémy, jako popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem, vysvětlení pojmu „zájem dítěte“, což je, zejména s odkazem na četné mezinárodní dokumenty a všeobecný princip ochrany slabší strany, pokládáno za stěžejní kritérium zohledňující se v celé problematice rodičovství. Následně rozeberu průlomový nálezn ÚS ze dne 8. července 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09, jímž byla vyslovena neústavnost délky lhůty pro popření otcovství založeného na základě první domněnky. Jako poslední kapitolu tohoto „jádra práce“ jsem si vybrala zpracování otázky určení a popření otcovství k dítěti počatému díky asistované reprodukci.

Než se však začnu věnovat výše uvedeným tématům, vysvětlím základní pojmy, které celou práci prostupují, stručně nastíním historii role otců na našem území a rozeberu stávající právní úpravu, která však bude s účinností od 1. ledna 2014 změněna v rámci rekodifikace soukromého práva zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Tento nový právní předpis, resp. jeho odlišnosti oproti současné úpravě, co se týče problematiky rodičovství, uvedu na konci práce, avšak ne až v úplném závěru, neboť ten ponechám kapitole, v níž se pokusím o srovnání se slovenskou právní úpravou. Slovensko jsem si vybrala zejména proto, že vzhledem k tomu, že jsme byli v minulosti součástí jednoho státu a naše právní tradice se ovlivňují více, než je tomu v případě jiných zemí, mnohé máme společné i co se týče určování a popírání otcovství, avšak platný slovenský ZOR obsahuje také četné odlišnosti, které mohou být inspirací i pro českou rekodifikaci rodinného práva.

Jako cíl práce bych uvedla snahu o nestranné zpracování daného tématu, zejména přehledné uvedení aktuálně probíraných či rozporných kauz. Za hlavní kapitoly celé práce pokládám ty, v nichž se věnuji nálezům ÚS jak České republiky, tak Slovenska, neboť právě ty jsou nejvíce v současnosti řešené, a to i prostřednictvím médií.

2. OBECNÉ POJMY

2.1 ÚVOD

Z důvodu uvedení do tématu a lepšího pochopení konkrétních problémů bude následující kapitola věnována stručnému vysvětlení nejdůležitějších pojmů, které se objeví v dalším textu práce. Výčet však není vyčerpávající, neboť kvůli systematickému uspořádání, některé instituty vysvětlím v kapitole, jíž se bezprostředně konkrétní pojem týká.

2.2 RODINA

Ústředním pojmem rodinného práva je, jak již samotný název napovídá, rodina. Definovat a vymežit ji bude obtížné, neboť záleží na pohledu, z jakého rodinu vnímáme. V zásadě však můžeme přijmout definici, že se jedná o malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými nebo příbuzenskými vztahy a společným způsobem života.¹ S postupem doby a změnou smýšlení společnosti však s touto charakteristikou nevystačíme, a to hlavně proto, že nereflexuje, v našem právu stále ještě relativně nový institut registrovaného partnerství, kterým rozumíme trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví založené zákonem stanoveným způsobem.² Jedná se o úplně stejnou definici, jakou ZOR vymezuje manželství, ovšem jen s tím rozdílem, že manželství je společenství osob rozdílného pohlaví. Já nevidím důvod, proč by také registrovaní partneři neměli být považováni za rodinu. Postupným vývojem a liberalizací názorů se však tradiční model rodiny, kdy bylo nezbytné pro oprávněné užití tohoto pojmu, aby obsahovala matku, otce a dítě, mění a bude nutné, aby se s tímto náš právní řád vyrovnal z komplexního pohledu, i co se týče osvojování dětí a podobných otázek. Například znění § 1 odst. 2 ZOR, obsahující tvrzení, že hlavním účelem manželství je založení rodiny, je podle mého názoru chybné a dlouhodobě neudržitelné. Slovo „rodina“ vykládané tímto způsobem popírá její existenci před narozením dítěte, z čehož plyne, že by za rodinu nebyli považováni jak registrovaní partneři, tak bezdětné manželské páry.

¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, s. 9.

² zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

2.3 MANŽELSTVÍ

Stále však ve většinovém povědomí společnosti panuje názor, že základem modelu ideální rodiny, je manželský svazek. Manželství, jak již bylo uvedeno výše, definujeme jako trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem.³ Při určování otcovství je v hierarchii domněnek stavěno otcovství manžela matky dítěte na první místo. Manželství pojímá platné právo stále ještě jako privilegovaný institut, avšak realita se vyvíjí spíše klesající tendencí. Sňatek uzavírá stále méně mladých lidí, přičemž hlavním argumentem pro tento vývojový trend je hledisko ekonomické. Dle oficiálních údajů Českého statistického úřadu například v roce 1989 bylo uzavřeno 81 262 manželství, avšak o 20 let později to bylo pouze 47 862 sňatků.⁴ Také státní politika se v 90. letech díky liberalizaci smýšlení negativně projevila na těchto číslech, protože zákonodárci dali jasně najevo, že nehodlají manželství z veřejných prostředků podporovat, jelikož tento institut vidí jako soukromou věc občanů.⁵

2.4 RODIČOVSTVÍ

S institutem manželství neodmyslitelně souvisí také rodičovství, neboť jeho primárním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí.⁶ Avšak v moderní době se stále více osob stává rodiči také bez legalizace vzájemného vztahu, například z celkového počtu 118 348 živě narozených dětí v roce 2009 bylo 38,8 % mimomanželských.⁷ Velmi krásnou definici podal JUDr. František Pávek ve své knize „Zákon rodičům a dětem“, v níž píše, že rodičovství je nejen mateřství, ale také otcovství. Naplnění smyslu života muže a ženy, článek, který spojuje minulost s budoucností v předlouhém řetězu generací.⁸ Z uvedené charakteristiky vyplývá, že jak matka, tak otec jsou nositelé práv a povinností vůči dítěti a trvá zájem společnosti i jedinců na zajištění jejich společné kooperace v oblasti péče a výchovy. Zájem celku spatřuji především v tom, že zanedbané děti, o něž rodiče nejeví dostatečný

³ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁴ *Statistika Českého statistického úřadu* [online]. www.czso.cz, [cit. 30. srpna 2012]. Dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/1420-11-n_2011-0100>.

⁵ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 4.

⁶ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁷ *Statistika Českého statistického úřadu* [online]. www.czso.cz, [cit. 30. srpna 2012]. Dostupné na <<http://czso.cz/cz/czu.nsf/informace/oby03141111.xls>>.

⁸ PÁVEK, František. *Zákon rodičům a dětem*. Praha: Státní pedagogická nakladatelství, 1989, s. 9.

zájem nebo jejichž výchovné metody selhávají, mají v budoucnu větší tendenci k páchání trestné činnosti. Rodiče mají mít rovnocenné postavení, nezáleží přitom na faktu, zda spolu otec a matka dítěte skutečně žijí.⁹

2.5 DÍTĚ

Posledním pojmem, jehož vysvětlení nemohu opomenout je „dítě“. Dítětem v následující práci není obecně myšlen pouze nezletilec. Jde spíše o označení descendantu vůči jiné osobě, čili potomka v prvním stupni,¹⁰ tím fakticky zůstává i osoba zletilá. Avšak Ú o PD vymezuje tento pojem odlišně, a to hned ve svém článku 1, kde uvádí, že se dítětem pro účely Úmluvy považuje každá lidská bytost mladší 18ti let, pokud podle právního řádu, jež se na něj vztahuje, nedosáhne zletilosti dříve.¹¹ Nutně tedy tyto dva různé výklady téhož pojmu odlišujeme, a to zejména dle logického smyslu v konkrétním případě.

⁹ HADERKA, Jiří F. Aktuální otázky rodinného práva. *Právnícké sešity*, 1993, č. 23, s. 9.

¹⁰ *Právnícký slovník* [online]. www.sagit.cz, [30. srpna 2012]. Dostupné na <http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=151&typ=r&refresh=yes&levelid=OC_052.HTM>.

¹¹ Sdělení č. 104/1991 Sb. Federálního ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě o právech dítěte

3. HISTORIE INSTITUTU OTCOVSTVÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ

3.1 ÚVOD

Kapitola je věnována vývoji právní úpravy a pohledu společnosti na roli otců. Nutně musím uvést i postavení dětí v rámci rodiny, neboť pojmy otec a dítě jsou spolu natolik spjaté, že nelze jedno od druhého oddělit a zachovat si zároveň komplexní představu o realitě tehdejší doby. Otcovství z historického hlediska prošlo, dá se říci, velmi bouřlivým vývojem. Změny ve vnímání mužské role v rodině odráží vždy aktuální pohled společnosti na tento institut, což se projevuje roztržičností názorů díky různým faktorům, které většinové myšlení ovlivňují. Následující výklad je proto věnován zejména oblastem, které nejvíce ovlivnily pohled na rodičovství na našem území, v období kdy jejich názor na danou problematiku nejmarkantněji zasáhl do českých právních poměrů.

3.2 STAROVĚK

V antickém Římě byla otcům svěřována nad dětmi absolutní pravomoc, tzv. *patria potestas*. Muž s nimi směl učinit, co se mu zlíbilo, dle původního pojetí, klidně i prodat či dokonce zabít. Avšak jeho role nezahrnovala pouze práva, ale také povinnosti. Musel děti vyživovat a starat se o ně. *Patria potestas* vznikala v tomto období narozením dítěte v manželství, adopcí či legitimací vlastních dětí, které vzešly z nemanželského poměru.¹² Matka vůči svým dětem žádná oficiálně uznaná práva či povinnosti neměla.

3.3 STŘEDOVĚK

Otcovská role se skládala ze čtyř významných složek. Muž vystupoval jako ochránce, pečovatel, vychovatel a hlava rodiny, která měla zabezpečovat její výživu.¹³ Postupným vývojem se však jeho role oslabovala, musel více pracovat a zabezpečovat rodinu, matka se stávala dítěti bližší a důležitost ženy začínala v rodinných vztazích nabývat na významu.

¹² KADLECOVÁ, Marta a kol. *Vývoj českého soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 99.

¹³ ČERNÁ, Petra. *Rozvod, otcové a děti*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 23.

V období středověku bylo právní postavení otců a jejich dětí na našem území ovlivněno kanonickým právem. Patria potestas stále přetrvávala, avšak již ne v tak striktní formě. Bez zmínky nemůžu nechat zejména pohled křesťanské společnosti na děti narozené mimo manželství. Katolická církev rozlišovala, zda se děvče či chlapec narodili z trvalého konkubinátu,¹⁴ z náhodného spojení, nevěstce. Každá z těchto skupin měla jiná práva, nejhorší postavení mělo dítě narozené z dvojnásobného cizoložství, nesmělo být žádným způsobem legitimováno a to ani milostí papeže.¹⁵

3.4 NOVOVĚK

Významnými změnami prošlo rodinné právo v období vlády Marie Terezie a Josefa II., zejména stojí za zmínku Josefínský patent z roku 1786, jímž došlo ke zrovnoprávnění nemanželských dětí, ovšem jen s tou podmínkou, že takové dítě nebylo zplozeno cizoložníkem. V tomto období bouřlivý vývoj rodinného práva nadále pokračoval vydáním rakouského Všeobecného občanského zákoníku, jehož účinnost datujeme k 1. lednu 1812. Tato právní úprava byla základem pojetí institutu otcovství na našem území zhruba po dobu 200 let. Ve své třetí hlavě tento zákon upravoval rodičovské vztahy, kde však stále neopustil primární postavení muže v rodinné hierarchii, tudíž například při rozvodu bylo dítě svěřeno automaticky do péče otci, výjimku tvořili chlapci do čtyř let a dívky do sedmi let věku. ABGB dále vycházel z tradiční zásady, že matka je vždy jistá, avšak dítě má také právo znát svého otce. Podstatný vliv měl také na paternitní soudní řízení, nerozlišoval totiž způsob, jakým žena počala a upravoval zjišťování otcovství u všech nemanželských dětí. Konkrétně § 163 ABGB říká: „O kom se prokáže, že s matkou dítěte obcoval v době, od které neprošlo až do jejího slehnutí méně než 180 a více než 300 dní, nebo kdo to i jen mimo soud dozná, o tom platí domněnka, že dítě zplodil.“¹⁶

3.5 MODERNÍ DĚJINY

Dalším právním předpisem, který měl podstatný vliv na pokrok v oblasti rodičovství, byl tzv. interkonfesní zákon z roku 1868, jež upravoval poměry dětí, které

¹⁴ Vztah muže a ženy, kteří nejsou manželé, ale trvale spolu žijí.

¹⁵ KADLECOVÁ, Marta a kol. *Vývoj českého soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 109.

¹⁶ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 74.

se narodily v nábožensky smíšeném manželství, tím způsobem, že chlapci převzali víru otce a děvčata víru matky, s tímto katolická církev zásadně nesouhlasila.¹⁷ Ke zrovnoprávnění manželských a nemanželských dětí však došlo až Ústavou z roku 1948, což se promítlo zejména v oblasti dědického práva či ve vyživovací povinnosti.

Významný průlom znamenal zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1950. Tento právní předpis formuloval zákonné domněnky otcovství, definoval pojem rodičů, jež vymezil jako matku a otce ve smyslu zákona o právu rodinném. Opustil výsadní postavení otce a přinesl rovnoprávnost obou rodičů ve vztahu k jejich dětem. Nezáleželo přitom, jestli byli matka a otec sezdáni či nikoliv. Rodičovská moc tudíž náležela oběma a zahrnovala práva a povinnosti jednat za děti, zastupovat je a činit správu jejich majetku.¹⁸

Ani nyní nelze mluvit o stabilitě otázky určování či popírání otcovství, neboť se zdá být, zejména vzhledem k pokroku v oblasti medicíny či genetiky, liberalizaci společnosti a jiným vlivům moderní doby, dosavadní právní úprava obsažená v platném znění zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, zastaralá a nedostačující.

¹⁷ KADLECOVÁ, Marta a kol. *Vývoj českého soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 115.

¹⁸ KADLECOVÁ, Marta a kol. *Vývoj českého soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 127.

4. PRINCIPY URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ

4.1 ÚVOD

Česká právní úprava v souvislosti s určováním otcovství vychází z tradičního římskoprávního nazírání, kdy platilo „pater incertus“, a proto nepostačuje pouhé narození dítěte, jako je tomu při určení matky, ale musí současně nastat další právní skutečnost, kterou nazýváme domněnkou určování otcovství.¹⁹ Tudíž se označení určitého muže otcem dítěte zakládá spíše na pravděpodobnosti, než na jistotě. Plné znění těchto tří právních konstrukcí nalezneme v § 51 – § 54 ZOR a jejich pořadí je závazné.

Jedná se o domněnky vyvratitelné, což znamená, že lze v řízení o popření otcovství dokázat opak,²⁰ avšak jsou utvořeny takovým způsobem, aby se co nejvíce předešlo možným neshodám mezi otcovstvím biologickým a právním, protože jde o „jednu z nejzávažnějších soukromoprávních otázek dotýkající se zájmů konkrétních jedinců, a to minimálně dvou, kterými jsou otec a dítě.“²¹

Bohužel současné znění právní úpravy není příliš uspokojivé, neboť teorie i praxe nadále příliš lpí na ochraně otcovství, ať již jde o otcovství právní, biologické či sociologické, čímž může dojít k porušování různých práv a chráněných zájmů dítěte, konkrétně lze například uvést právo znát svůj biologický původ. Tento přístup má své kořeny v tradičním nazírání na rodinu, kdy se považovalo za téměř společenskou nutnost, aby dítě mělo určeny oba rodiče.²²

4.2 PRVNÍ DOMNĚNKA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ

První ze tří domněnek určování otcovství je uvedena v § 51 ZOR. Dle tohoto ustanovení se považuje za otce manžel matky dítěte. Jde o výraz tradičního nazírání na manželství, kdy byla za jednu z nejdůležitějších povinností považována věrnost,

¹⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, s. 187.

²⁰ PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 75.

²¹ KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné, 3. díl*. 4. vydání. ASPI, 2007, s. 83.

²² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 59.

což také výslovně uvádí § 18 ZOR. Proto postačí pouze existence manželství, v den narození dítěte. „Není na újmu ani zřejmý fakt početí dítěte před uzavřením manželství,“²³ ani jistota, že manžel není či dokonce nemůže být otcem. Automatická platnost první domněnky zůstává zachována i v manželství neplatném, nikoli však v neexistenčním.

První odstavec § 51 ZOR přisuzuje otcovství muži i po dobu 300 dnů od zániku manželství.²⁴ Pro určení počátku a konce této doby je proto důležité tento den náležitě zjistit, jelikož jde o významnou právní skutečnost. V případě ukončení manželství rozvodem se jedná o datum, kdy rozsudek soudu nabyl právní moci, při úmrtí manžela jde o den uvedený v úmrtním listu a při prohlášení za mrtvého se považuje manželství za ukončené okamžikem uvedeném v rozhodnutí o prohlášení za mrtvého jako den smrti.²⁵

Druhý odstavec § 51 ZOR řeší případ, kdy se žena znovu provdá ještě před uplynutím doby uvedené v § 51 odst. 1 ZOR a zároveň se dítě v období do 300. dne narodí, takovým způsobem, že se za otce dítěte považuje pozdější manžel matky, neboť se předpokládá, že spolu tito jedinci intimně žili již před legalizací jejich vztahu. „Jestliže by však pozdější manžel s úspěchem své otcovství popřel, počala by opět působit domněnka vůči bývalému manželovi matky dítěte dle § 51 odst. 1 ZOR.“²⁶

4.3 DRUHÁ DOMNĚNKA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ

Nelze-li použít první domněnky, přistupuje domněnka druhá, kterou nalezneme v § 52 ZOR. Jedná se o tzv. souhlasné prohlášení rodičů učiněné před soudem či matričním úřadem. „Vychází se zde z morálního požadavku, že by se měl muž, který dítě zplodil dobrovolně jako otec přihlásit.“²⁷ Toto ustanovení neplatí automaticky a je třeba projevu vůle osob, které zákonodárce označil jako rodiče, přičemž není v současné právní úpravě řešeno, zda se jedná o rodiče biologické či postačí pouze fakt, že se muž, který tímto způsobem své otcovství uzná, dobrovolně

²³ HADERKA, Jiří. In RADIMSKÝ, Jaroslav (ed). *Zákon o rodině. Komentář*. 1. vydání. Panorama Praha, 1989, s. 187 – 194.

²⁴ Doba 300 dnů je uznána zákonem za dobu trvání těhotenství.

²⁵ KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné, 3. díl. 4. vydání*. ASPI, 2007, s. 84.

²⁶ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 78.

²⁷ HADERKA, Jiří. In RADIMSKÝ, Jaroslav (ed). *Zákon o rodině. Komentář*. 1. vydání. Panorama Praha, 1989, s. 195.

zavazuje převzít všechna práva a povinnosti z rodičovství plynoucí. Matričnímu úřadu a dokonce ani soudu při uplatnění § 52 ZOR nepřísluší zjišťovat, zda muži otcovství skutečně svědčí či nikoli.

Souhlasná prohlášení musí být učiněna osobně, ústně a do protokolu. Není tudíž přípustné zastoupení či pouze písemné vyjádření.²⁸ Není určena žádná lhůta, dokdy je nutné prohlášení učinit, tímto způsobem lze založit otcovství také k dítěti již zletilému a dle § 53 ZOR i k nasciturovi.²⁹ Prohlášením se myslí dva jednostranné právní úkony, u nichž není podmínkou, aby byly učiněny současně.

Bez prohlášení muže, v němž projevuje vůli, aby byl považován za otce dítěte, nelze druhou domněnku určení otcovství použít absolutně, avšak § 52 odst. 3 ZOR umožňuje ve výjimečném případě založit otcovství tímto způsobem bez prohlášení matky, a to nemůže-li tato žena pro duševní poruchu posoudit význam svého jednání nebo je-li opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou.³⁰ Nejde však o smrt matky. V prvním případě se jedná o situaci, kdy je matka rozhodnutím soudu omezena či zbavena způsobilosti k právním úkonům dle § 10 odst. 1 a odst. 2 OZ. Druhým případem se myslí zřejmě nezvěstnost matky, avšak pobyt dítěte musí být znám. Kdyby nebylo známo, kde se dítě zdržuje, nebyl by tento postup možný.³¹

V teorii i praxi se často řešila sporná otázka, zda může souhlasným prohlášením založit své otcovství také nezletilec. Odpověď podal NS ve své rozhodovací činnosti, neboť právní věta R 48/1984 říká: „Způsobilost nezletilých osob k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů podle ustanovení § 52 odst. 1 ZOR je třeba (ve smyslu ustanovení § 104 ZOR) posuzovat podle ustanovení § 9 OZ. Otcovství proto může být takto určeno, pokud jde o prohlášení přiměřené rozumové a mravní vyspělosti nezletilce odpovídající jeho věku a pokud je nezletilý rodič schopen posoudit význam tohoto prohlášení.“³² V současné době uvádí § 52 odst. 2 ZOR, že prohlášení o otcovství nezletilce musí být učiněno vždy před

²⁸ KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné*, 3. díl. 4. vydání. ASPI, 2007, s. 84.

²⁹ Dítě počaté, dosud však nenarozené, u něhož se předpokládá, že se narodí živé.

³⁰ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

³¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, s. 199.

³² rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. února 1981, sp. zn. 5 cz 97/80

soudem, a to zejména z důvodu jeho ochrany, neboť soud může lépe než matriční orgán zhodnotit, zda tento projev vůle není vadným.

Může dojít také k situaci, kdy si vzájemně konkurují první a druhá domněnka určování otcovství, tento problém však ZOR neřeší. V době, kdy je dítě doposud nasciturem otcovství vznikne souhlasným prohlášením rodičů, avšak když se narodí, může být již žena sezdána s jiným mužem, kterému tudíž bude svědčit domněnka dle § 51 ZOR. Lze uvést argumenty jak pro platnost první, tak druhé právní domněnky. Souhlasnému prohlášení rodičů svědčí zejména to, že otcovství bylo uznáno dříve a je zde větší pravděpodobnost souladu otcovství biologického a právního. Mezi důvody proč uznat otcem spíše manžela matky patří jak argument formálního charakteru a to ten, že tato domněnka platí automaticky a je považována za „silnější,“ ale také důvod praktický - zájem dítěte, neboť s největší pravděpodobností bude právě manželem matky vyrůstat. Praxe řeší tuto konkurenci domněnek tím způsobem, že je otcem uznán manžel matky, v případě úspěšného popření svého otcovství se ovšem obnoví otcovství muže založené dle § 52 ZOR.³³

4.4 TŘETÍ DOMNĚNKA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ

Nebylo-li otcovství založeno na základě první ani druhé domněnky, nastupuje domněnka třetí obsažená v § 54 ZOR, na základě které dochází k určení otce soudní cestou. Jedná se o případ sporného otcovství, kdy se rozhodnutí soudu opírá o předložené důkazy, jež jsou mnohdy právě pro paternitní spor typické.³⁴

Díky této právní konstrukci se za otce považuje muž, jenž souložil s matkou dítěte v tzv. kritické době, kterou je míněno období od kterého neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů.³⁵ Lze však své otcovství zvrátit, a to prokázáním existence důvodů, pro něž můžeme jeho otcovství vyloučit, nepostačuje však poukázání na fakt, že konkrétní žena v rozhodném období souložila s více muži.³⁶ Nutně zde však musí být prokázána soulož,³⁷ jiné formy pohlavního styku jsou pro působnost § 54 ZOR nerozhodné.

³³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, s. 200.

³⁴ JEŽKOVÁ, Gabriela. Právní problémy určování otcovství. *Právní rádce*, 1998, č. 4, s. 9 – 10.

³⁵ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

³⁶ rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR, zveřejněné pod číslem R 4/1969

³⁷ Immissio penis in vaginam

Třetí způsob určení otcovství úzce souvisí s procesním právem, neboť právě soudní cestou se otcovství stanoví. Toto řízení lze zahájit pouze na návrh, aktivní legitimace je zde dána dítěti, matce a velkou novelou byla také přiznána potencionálnímu otci, čímž se myslí muž, jenž není doposud považován za otce dítěte, avšak o jeho uznání v předmětném sporu jde. Na výše uvedenou novelu měla vliv štrasburská judikatura, zejména případ Keegan proti Irsku, v němž ESLP poukázal na nutnost posílit postavení nemanželského otce, který se hodlá zhostit svých povinností vůči dítěti, a to i proti vůli matky.³⁸ Podání návrhu není vázáno žádnou lhůtou, tudíž se lze teoreticky domáhat určení otcovství také v případě, že jde již o dítě, které nabylo zletilosti. Navrhuje-li paternitní spor nezletilé dítě, ustanoví se pro tento případ kolizní opatrovník a matka vystupuje jako svědek, který musí vypovídat pravdu, v opačném případě by se dopustila trestného činu křivé výpovědi.

Souložila-li matka v rozhodné době s více muži, nemůže podat zároveň návrh na určení otcovství proti více než jednomu z nich. Až v případě, že soud jeho otcovství vyloučí, může podat návrh proti dalšímu. Lze také podat návrh na určení otcovství muže, který již není naživu, avšak tento návrh dle § 55 ZOR musí směřovat proti opatrovníkovi, kterého soud ustanovil.

ZOR řeší v § 56 také situace, kdy zemře navrhovatel nebo dítě, o jehož otci má soud rozhodnout. Jestliže zemře dítě, mohou návrh na určení otcovství podat do šesti měsíců jeho potomci, avšak nutně musí prokázat svůj právní zájem. V případě smrti navrhovatele nebo muže, který o sobě tvrdí, že je otcem, v průběhu řízení, může pokračovat ve sporu další aktivně legitimovaná osoba, jinak se řízení zastaví. Avšak jestliže zemře v této době ten, proti kterému návrh na určení otcovství směřuje, pokračuje řízení dále, a to proti ustanovenému opatrovníkovi, neboť určení či vyloučení otcovství má zásadní dopady, zejména v oblasti dědického práva nebo také v otázkách týkajících se sociálního zabezpečení atd.

V průběhu samotného řízení je nutné nejprve prokázat, zda s konkrétní ženou v kritické době souložil. Jako důkaz může být použito cokoli, co není procesními předpisy vyloučeno. Důkazní břemeno v tomto případě leží na straně žalující. Uneseli-li navrhovatel své břemeno a prokáže, že došlo v rozhodném období mezi matkou dítěte a potencionálním otcem k souloži, založí se domněnka jeho otcovství a řízení

³⁸ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek z 26. května 1994, č. 16969/90, Keegan vs. Irsko

pokračuje do další fáze, v níž se důkazní břemeno přesune na žalovanou stranu, která musí prokázat, že je otcovství konkrétního muže vyloučeno. Může být použita celá řada důkazních prostředků, užívá se zejména znaleckých posudků z oborů hematologie, gynekologie, porodnictví, sexuologie či DNA testy.³⁹

Řízení spojuje zároveň určení i popření otcovství, z čehož vyplývá, že právní moci rozhodnutí se domněnka stává nevyvratitelnou a opětovné započetí téhož sporu je stíženo překážkou rei iudicatae. Změny výsledku řízení lze dosáhnout pouze užitím mimořádných opravných prostředků.

³⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, s. 204 – 206.

5. POPÍRÁNÍ OTCOVSTVÍ

5.1 ÚVOD

Po obecném úvodu, který se týká možnosti popření otcovství, následuje konkrétní výklad, avšak popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem ve výčtu chybí, neboť této problematice věnuji následně celou kapitolu své práce. Obsah zaměřuji zejména na procesní stránku věci, neboť popřít otcovství lze jen v soudním řízení.

Popření otcovství je právní institut sloužící k odstranění rozporů a umožňující navázání nových vztahů mezi dítětem a biologickým otcem. Odstranění tohoto nesouladu se však řídí přísnými pravidly, neboť musíme sledovat především zájem na stabilitě rodinného prostředí, v němž dítě vyrůstá.⁴⁰ Rozhodnout o zrušení otcovství může pouze soud prostřednictvím tzv. paternitního řízení. Ke změnám dochází právní mocí rozhodnutí, které je výsledkem tohoto procesu.

Rozsudek, který otcovství popírá by z logiky věci, měl být rozhodnutím deklaratorním, protože se zde pouze soudně potvrzuje skutečnost, která již dříve platila, totiž že předmětný muž, zapsaný v matrice jako otec, jím od prvopočátku nebyl a tudíž neměl k dítěti žádná práva ani povinnosti. Deklaratorní rozsudky však působí účinky *ex tunc*, došlo by tím k situaci, kdy by úkony učiněné v době, kdy byl za otce pokládán, pozbyly platnosti, což však nelze připustit. Z tohoto důvodu rozhodnutí učiněné v paternitních sporech pokládáme za konstitutivní, dojde tím ale k další absurdní situaci, v níž má dítě dle práva postupně dva různé otce, což fakticky není možné.⁴¹

5.3 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ MANŽELA MATKY

Možnost popření otcovství založeného na základě první domněnky určování otcovství je v ZOR specifikována v § 57 - § 60. Z důvodu ochrany vztahů mezi manžely aktivní legitimaci v paternitním sporu platné právo přiznává jen manželovi

⁴⁰ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 82.

⁴¹ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 280.

a manželce, protože pouze oni mohou posoudit, zda má být první domněnka zachována či nikoliv. Třetí osoby nemohou do tohoto stavu zasahovat ani v případě, jestliže je vyloučeno z jakéhokoliv důvodu, aby byl manžel biologickým otcem dítěte. Žalobní právo se upírá také dítěti, o něž jde, a to hlavně z důvodu zachování rodičovské autority.⁴² Manžel popírá své otcovství vůči matce a dítěti, kteří ve sporu vystupují jako nerozluční společníci dle § 91 odst. 2 OSŘ. Jestliže je však jeden již po smrti, zůstává pasivně legitimovaným druhý z nich. Nežije-li ani matka, ani dítě, muž své rodičovství zvrátit už nemůže.⁴³ Nezletilé dítě zastupuje v paternitním řízení z důvodu zvýšené ochrany kolizní opatrovník, kterým je zpravidla OSPOD.⁴⁴ Soud musí objasnit skutkový stav věci z úřední povinnosti a provést i důkazy, které nebyly účastníky navrženy.⁴⁵ Jak však bylo judikováno v rozhodnutí 7/70: „Dokazování má směřovat k případnému vyhovění žalobě a ne ke zjišťování s jakými dalšími muži měla žena v době početí pohlavní styk.“⁴⁶

Podmínky potřebné pro úspěšné popření otcovství manželem matky dítěte stanoví § 58 ZOR obsahující čtyři rozdílné skutkové podstaty.⁴⁷ Jedna z nich, uvedená v § 58 odst. 2 ZOR, týkající se umělého oplodňování bude, díky své aktuálnosti, následně podrobněji rozebrána v samostatné kapitole.

V prvním případě, kdy se dítě narodí mezi 180. dnem od uzavření manželství a 300. dnem od jeho zániku či prohlášení neplatným, lze vyhovět žádosti manžela o popření otcovství jen tehdy, jestliže je vyloučeno, že by mohl být biologickým rodičem manželčina syna či dcery.⁴⁸ Soud však o této skutečnosti nesmí mít pochyby, jestliže by přeci jen nebyl přesvědčen, musí provést další dokazování, které by pochybnosti vyvrátily, například nařídít vypracování znaleckého posudku. V praxi jde zejména o neplodnost otce.

⁴² HADERKA, Jiří. In RADIMSKÝ, Jaroslav (ed). *Zákon o rodině. Komentář*. 1. vydání. Panorama Praha, 1989, s. 214.

⁴³ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 105.

⁴⁵ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 281.

⁴⁶ PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 79.

⁴⁷ KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné, 3. díl*. 4. vydání. ASPI, 2007, s. 89.

⁴⁸ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Dříve soudu shodné prohlášení manželského páru, že mezi nimi v době početí nedošlo k souloži, a muže, který tvrdil, že je otcem dítěte, postačovalo pouze v mimořádných případech. Z důvodu prodloužení procesu dalším dokazováním a tím pádem zvýšení nákladů řízení docházelo často k tomu, že biologický otec raději dítě nezrušitelně osvojil. Novelizací zákona však zákonodárce připustil možnost tohoto souhlasného prohlášení.⁴⁹ Jde o tzv. zjednodušené popření otcovství vázané na dvě podmínky, konkrétně muselo dojít k rozvodu mezi ženou a mužem, jemuž by díky časové působnosti nadále první domněnka otcovství svědčila, a zároveň došlo k porodu dítěte v období do 300 dní od jejich rozvodu.⁵⁰ Muž, jenž tvrdí, že je skutečným otcem, vystupuje v řízení jako svědek. Zákon však nevymezuje přesný obsah tohoto prohlášení, z logiky věci však manžel uvede, že v rozhodné době s manželkou pohlavní styk neměl, zatímco druhý muž prohlásí přesný opak, toto prohlášení však nemůžeme automaticky pokládat za uznání a následný vznik otcovství dle § 52 ZOR. Provést změnu týkající se osoby otce v matričních listinách lze totiž dle platného práva až po právní moci rozsudku, jímž soud zbaví otcovství muže, jemuž bylo dříve přiznáno. Toto prohlášení však poslouží jako důkaz v případném řízení o určení otcovství dle § 54 ZOR.⁵¹

Třetí případ nastane, porodí-li žena před 180. dnem od sňatku. Manželu matky postačí k popření otcovství pouze jeho prosté prohlášení u soudu, že není otcem dítěte, jestliže však v kritické době s manželkou nesouložil a nevěděl-li o jejím těhotenství v době uzavření manželství.⁵² Hlavní rozdíl mezi případem uvedeným v § 58 odst. 1 věta první a situací obsaženou v § 58 odst. 3 ZOR spatřujeme v subjektu, na němž leží důkazní břemeno. Zatímco v § 58 odst. 1 tvrzené skutečnosti prokazuje manžel jako navrhovatel, v § 58 odst. 3 má lehčí důkazní postavení a břemeno musí unést strana druhá.

Aktivně legitimace v řízení o popření otcovství náleží také matce dítěte, může tak učinit dle § 59 odst. 2 ZOR v prekluzivní lhůtě šesti měsíců od porodu.⁵³ Tato lhůta se zdá být z hlediska dodržení lidských práv přijatelná, na rozdíl od, již

⁴⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, s. 195 - 196

⁵⁰ VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 153.

⁵¹ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 284.

⁵² zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁵³ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

ústavním soudem zrušené, šestiměsíční lhůty náležející manželovi matky dítěte, protože právě ona má mít, zejména z morálního hlediska, o osobě otce svého dítěte největší jistotu a v případě pochybností sama iniciovat paternitní spor včas.

5.4 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ ZALOŽENÉHO NA ZÁKLADĚ SOUHLASNÉHO PROHLÁŠENÍ

Také otcovství založené na základě souhlasného prohlášení rodičů lze vyvrátit, a to za splnění podmínek uvedených v § 61 ZOR. Soud může rozhodnout o zrušení otcovství jen za předpokladu, že je vyloučeno, aby tento konkrétní muž byl biologickým otcem dítěte, a zároveň své popěrné právo musí uplatnit v prekluzivní lhůtě šesti měsíců od prohlášení, kterým souhlasil se svým otcovstvím. Jestliže však právní úkon uznání otcovství učinil vůči nasciturovi, počíná běh lhůty až narozením dítěte. Při dokazování faktu, že ve skutečnosti muži druhá domněnka určení otcovství nesvědčí, jde o případy, kdy v rozhodné době mezi ním a matkou dítěte nedošlo k souloži nebo lze z jakéhokoliv jiného důvodu vyloučit, že právě on zplodil s ženou předmětné dítě.⁵⁴

⁵⁴ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 293.

6. POPŘENÍ OTCOVSTVÍ NEJVYŠŠÍM STÁTNÍM ZÁSTUPCEM

6.1 ÚVOD

Nejvyšší státní zástupce je dalším z aktivně legitimovaných subjektů. Jelikož však nevystupuje sám za sebe jako fyzickou osobu, ale podává žalobu na základě zákonného zmocnění jako subjekt zastupující stát, musí se držet striktně stanovených pravidel.⁵⁵

Jde o čím dál častěji využívaný způsob popření otcovství. Pro představu lze uvést, že v roce 1994, v němž státní zastupitelství vzniklo, bylo podaných žalob 36, avšak v roce 2003 tímto způsobem státní zástupkyně žalovala již 100krát, což znamená, že počet sporů vzrostl o 177%.⁵⁶

6.2 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ STÁTNÍM ZÁSTUPCEM UPLYNULA-LI LHŮTA JEDNOMU Z RODIČŮ

ZOR říká, že nejvyšší státní zástupce může podat návrh na popření otcovství, uplynula-li lhůta k jeho popření jednomu z rodičů, vyžaduje-li to zájem dítěte.⁵⁷ Z tohoto vyplývají dvě kumulativně stanovené podmínky nutné pro podání návrhu, který směřuje k vyvrácení právního otcovství muže, jenž jím z biologického hlediska není. Tento způsob můžeme uplatnit pouze v případě, že bylo otcovství určeno na základě první či druhé domněnky, nikoli v případě domněnky třetí, neboť při určení otcovství soudem dochází zároveň k určování a popírání otcovství, narazili bychom proto na překážku věci rozsouzené.

Ať již hovoříme o automatické a nejsilnější z domněnek, která se uplatní v případě, že se matka dítěte provdá, či o otcovství vzniklému na základě prohlášení muže a ženy, kterým označí za otce předmětného muže, je případné zrušení tohoto

⁵⁵ NEDOROST, Libor. Návrhy na popření otcovství podávané státním zastupitelstvím. *Právo a rodina*, 2002, č. 5, s. 6.

⁵⁶ Údaj z oficiální stránky Nejvyššího státního zastupitelství ČR [online]. portal.justice.cz [cit. 14. září 2012]. Dostupné na <<http://portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?o=29&j=39&h=1&q=otcovstv%u00ed&d=44864>>.

⁵⁷ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

statusu vždy vázáno na určitou lhůtu. Jestliže však některý z aktivně legitimovaných lhůtu, ať již z jakéhokoli důvodu promešká, zbývá pouze jediný způsob, jakým lze dosáhnout souladu mezi stavem faktickým a právním, a to prostřednictvím návrhu podaného nejvyšším státním zástupcem.⁵⁸ Státní zástupce není přitom vázán žádnou lhůtou, avšak nelze si představit, že jde o další z běžně užívaných prostředků k popření otcovství nabízených zákonem o rodině. Jde o výjimečné opatření, které musí splňovat hlavní podmínku, čili zájem dítěte. Účelem tohoto práva je zmírňování tvrdostí v případech, kdy zákon sám nemůže k určitým konkrétním okolnostem přihlídnout.⁵⁹

6.3 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ STÁTNÍM ZÁSTUPCEM PŘED UPLYNUTÍM STANOVENÉ LHŮTY

Novelou z roku 1998 byl přidán do ZOR § 62a, který umožňuje nejvyššímu státnímu zástupci podat návrh na popření otcovství před uplynutím lhůty dané rodičům dítěte.⁶⁰ Jde o závažný zásah do subjektivních práv zúčastněných osob, avšak zařazení tohoto ustanovení zákonodárce odůvodňuje poukazem na možné zneužívání institutu určování otcovství souhlasným prohlášením. Snaží se tak zamezit zejména případnému prodeji dětí do zahraničí.⁶¹ K využití tohoto práva je nutné splnit kumulativní podmínky, a to vyloučení možnosti shody mezi matrikovým a biologickým otcovstvím, soulad s ustanoveními chránícími základní lidská práva a poslední z podmínek je zostření sledování zájmu dítěte tím způsobem, že je nutné, aby návrh státního zástupce na popření otcovství byl v jeho zřejmém zájmu.⁶² Doposud není toto ustanovení užívané, jeho samotná konstrukce je dosti vágní a bude třeba, aby soudní praxe aplikaci dostatečně specifikovala.⁶³

6.4 PŘÍPAD, KDY DÍTĚ, V JEHOŽ ZÁJMU⁶⁴ STÁTNÍ ZÁSTUPCE JEDNÁ, ZEMŘELO

⁵⁸ nález Ústavního soudu ze dne 8. července 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

⁵⁹ LUŽNÁ, Romana. Popření otcovství nejvyšším státním zástupcem. *Právo a rodina*, 2010, č. 2, s. 7.

⁶⁰ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁶¹ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 289.

⁶² zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁶³ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 84.

⁶⁴ Obecný výklad k pojmu „zájem dítěte“ viz. následující kapitola

Návrh státního zástupce směřuje proti otci, matce a dítěti, není-li některý z nich naživu, směřuje proti přeživším. Zákon upravuje také případ, kdy není naživu ani jeden z pasivně legitimovaných, tím způsobem, že návrh státní zástupce podá proti opatrovníkovi, jehož pro tento případ ustanoví soud.⁶⁵ Nesmíme však ani v posledně uvedené situaci zapomínat, že nadále platí podmínka sledování zájmu dítěte.

V teorii panuje názorová odlišnost praktického uplatnění § 62 odst. 2 věty za středníkem. První část autorů připouští existenci zájmu na popření otcovství i v případě zemřelého dítěte, konkrétně jde například o zájmy dědické, společenské či příbuzenské.⁶⁶ Druhý názor se však kloní spíše vysvětlení, že se jedná, díky absenci této podmínky, o obsoletní ustanovení.⁶⁷ Připustíme-li tento druhý výklad, pak by návrhu nemohlo být vyhověno z důvodu chybějící hmotněprávní podmínky.⁶⁸

⁶⁵ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁶ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 84 - 85.

⁶⁷ Právní norma, která je bezúčinná, ale stále platná.

⁶⁸ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 297.

7. ZÁJEM DÍTĚTE

7.1 ÚVOD

Dítě, jako nezralý a rozvíjející se tvor, požívá zvýšené ochrany vycházející zejména z principu celého právního systému, kterým je ochrana slabší strany. Také při uvážení nejvyššího státního zástupce, zda podá žalobu na popření otcovství, se zkoumá, zda podaný návrh zájem dítěte sleduje.⁶⁹ Toto hledisko, garantované čl. 3 Ú o PD,⁷⁰ nahradilo dřívější povinnost sledovat zájem společnosti, potažmo zájem obecný, který v sobě odrážel nazírání minulé doby, jenž nadřazoval většinu nad jednotlivce, což se stalo nadále neudržitelné, zejména z důvodu změny režimu a přijetím mezinárodních závazků. Bylo třeba reflektovat trend zvýšené ochrany jednotlivce, zejména dítěte. Zajištění dodržování jeho práv se promítlo do řady právních předpisů v oblasti trestní, občanskoprávní, školské, zdravotnické atd.⁷¹ Avšak ani toto kritérium neplatí absolutně a je třeba vždy v konkrétním případě zvážit, zda zejména z hlediska proporcionality, nezasahuje nad míru přiměřenou poměrům do práv a zájmů jiných osob.⁷² Otázkou však zůstává, jak vlastně definovat pojem zájem dítěte, na co brát ohled a co zvážit při rozhodování, jestli je splněno dané kritérium?

7.2 VYMEZENÍ POJMU DLE POKYNU OBEČNÉ POVAHY č. 6/2003 O POSTUPU STÁTNÍCH ZÁSTUPCŮ PŘI PROŠETŘOVÁNÍ ŽALOBY PODLE § 62 NEBO § 62a ZÁKONA O RODINĚ

Odpověď se snažil podat Pokyn obecné povahy č. 6/2003 o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a ZOR, který však byl k 1. dubnu 2008 zrušen. Článek 4 definoval tento pojem jako zájem na uspořádání takových rodinných vztahů, které by byly prospěšné pro tělesný, citový,

⁶⁹ rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011

⁷⁰ Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.

⁷¹ NEDOROST, Libor. Státní zastupitelství a ochrana dětí. *Právo a rodina*, 2001, č. 12, s. 10.

⁷² nález Ústavního soudu SR ze dne 20. dubna 2011, sp. zn. PL. ÚS. 1/2010 - 57

rozumový a mravní vývoj dítěte. Zájem právních rodičů však nesměl převážet zájem dítěte.⁷³

Výše uvedený pokyn vypočítával kriteria, jež měla být zohledněna při rozhodování, zda došlo ke splnění podmínky zájmu dítěte či nikoli, uváděl výčet hledisek zesilující tento zájem, jako například fakt, že byl matrikový otec stížen vážnou duševní poruchou, odsouzen za závažný trestný čin nebo bránilo-li právní otcovství uplatnění nároků na výživu dítěte proti biologickému zploditeli. Následoval výčet kritérií zeslabujících daný zájem, a to zejména jestliže se faktický otec k dítěti nehlásil, právní otec věděl již dříve, že mu domněnka otcovství nesvědčí nebo ustálení rodinných a statusových poměrů dítěte.⁷⁴

Z uvedeného vyplývá, že při posuzování, zda byl požadavek zájmu dítěte splněn, museli brát státní zástupci, potažmo i ostatní, ohled na všechna myslitelná kriteria a danou problematiku posoudit v konkrétním případě ze všech ohledů. Avšak v praxi docházelo en bloc k zohledňování pouze jediné skutečnosti a to, zda v daném případě matrikový otec platil či neplatil výživné, jestliže byla odpověď kladná, pak státní zastupitelství odmítalo podněty k podání žaloby na popření otcovství jako nesplňující kritérium zájmu dítěte.⁷⁵ V této souvislosti souhlasím s názorem Mgr. Andrey Jíšové, která ve svém článku „Návrh nejvyššího státního zástupce na popření otcovství v praxi“ trefně uvádí poznatek z praxe, kdy každý muž, jenž nechce naplnit skutkovou podstatu trestného činu zanedbání povinné výživy svoji soudně stanovenou vyživovací povinností plní, i když fakticky žádné vazby mezi ním a právním dítětem nemusí existovat.⁷⁶ Ekonomické hledisko se, dle mého názoru, musí také zohlednit, avšak nelze na něj pohlížet jako na jediný či nejdůležitější argument svědčící či nesvědčící existenci zájmu dítěte.

7.3 ZÁJEM DÍTĚTE DLE ÚMLUVY O PRÁVECH DÍTĚTE

⁷³ Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce 6/2003 o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 91/1998 Sb.

⁷⁴ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 295 – 296.

⁷⁵ JÍŠOVÁ, Andrea. Návrh nejvyššího státního zástupce na popření otcovství v praxi (k diskusi). *Bulletin advokacie*, 2006, č. 11 – 12, s. 84.

⁷⁶ JÍŠOVÁ, Andrea. Návrh nejvyššího státního zástupce na popření otcovství v praxi (k diskusi). *Bulletin advokacie*, 2006, č. 11 – 12, s. 85.

Jako další dokument, který se pokouší vymezit pojem „zájem dítěte“ mohou zmínit Úmluvu o právech dítěte, v níž se uvádí, že každé dítě má, pokud je to možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.⁷⁷ Z preambule a celé řady ustanovení vyplývá potřeba na zájem dítěte nazírat komplexně, tedy jako na soulad mezi biologickým, právním a sociálním rodičovstvím.⁷⁸ Neboť dopady rodičovství nejsou pouze ve sféře majetkové. Jedinec má také právo znát své postavení ve společnosti, předky, svůj původ, čehož je možné dosáhnout jen díky tomu, že bude dítě mít možnost zjistit, kdo je jeho pravým rodičem a také jej k odpovědnosti z toho plynoucí povolát. Nelze opomenout ani hlediska zdravotní, zejména co se týče dědičných chorob a případné prevence proti nim.⁷⁹

7.4 PŘÍKLADY VYMEZENÍ POJMU V ROZHODOVACÍ ČINNOSTI

Jednoznačná a jasná definice zájmu dítěte však neexistuje a ani existovat nemůže, a to hlavně proto, že je nutné vždy v konkrétním případě zvážit různá kritéria. Musí se posuzovat s ohledem na jedinečnost každé kauzy, přihlídnout k dobrým mravům a také snahu o dosažení spravedlnosti. Pro představu lze uvést dva podobné případy, jež řešil ESLP, jednalo se o kauzy Shofman proti Rusku a Kňákal proti ČR. V obou případech došlo založeno otcovství mužů, kteří nebyli biologickými rodiči, následně se pokoušeli své otcovství popřít. Jelikož v kauze Kňákal vs. Česká republika muž své otcovství dobrovolně založil, i když věděl, že se nejedná o jeho biologické dítě,⁸⁰ ESLP neshledal podmínku sledování zájmu dítěte za splněnou, zatímco v případě Shofman proti Rusku ano, protože muž nevěděl o faktu, že mu biologické otcovství nesvědčí.⁸¹

Já souhlasím s názorem ÚS a NS, které se ve svých rozhodnutích shodly, že při určování zájmu dítěte nelze požadavek shody právního, biologického a sociálního otcovství považovat za absolutní, neboť jedno nepodmiňuje druhé. Jestliže není

⁷⁷ Sdělení č. 104/1991 Sb. Federálního ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě o právech dítěte

⁷⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní „přirozená“ práva dítěte. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 5, s. 32.

⁷⁹ JÍŠOVÁ, Andrea. Návrh nejvyššího státního zástupce na popření otcovství v praxi (k diskusi). *Bulletin advokacie*, 2006, č. 11 – 12, s. 85.

⁸⁰ Evropský soud pro lidská práva: Rozhodnutí z r. 2007, č. 39277/06, Kňákal vs. Česká republika

⁸¹ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 26. listopadu 2005, č. 74826/01, Shofman vs. Rusko

možné dosažení souladu těchto pohledů na rodičovství, pak je třeba dle okolností zvážit, který aspekt převažuje.⁸²

⁸² nález Ústavního soudu ze dne 8. července 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09, rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14. července 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010

8. POPŘENÍ OTCOVSTVÍ MANŽELEM MATKY DÍTĚTE VE SVĚTLE NÁLEZU ÚS PI. 15/09

8.1 ÚVOD

V poslední době se stalo velmi diskutovaným problémem stanovení optimální délky lhůty, po kterou by mohl manžel matky dítěte popřít své otcovství automaticky mu přisouzené. ÚS původní lhůtu uznal ve svém nálezu ze dne 8. července 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09 rozpornou s ústavním pořádkem a bylo nutno ji nahradit. Jedná se, z mého pohledu, o průlomové rozhodnutí, které ovlivní životy řady lidí, proto se budu v následující kapitole tomuto tématu podrobněji věnovat.

8.2 POPĚRNÁ LHŮTA OBSAŽENÁ V § 57 odst. 1 ZÁKONA O RODINĚ V ČESKÉ REPUBLICE PŘED NÁLEZEM ÚSTAVNÍHO SOUDU sp. zn. Pl. ÚS 15/09

Před vydáním předmětného nálezu ÚS měl dle znění § 57 odst. 1 ZOR manžel matky dítěte možnost popřít své otcovství pouze ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl, že se jeho manželce narodilo dítě.⁸³ Jednalo se o lhůtu prekluzivní, neboli propadnou, což v praxi znamenalo nemožnost platně popřít otcovství, jestliže se otec domáhal zrušení po jejím uplynutí. Pokud muž, jenž byl za otce označen po právní stránce, zjistil, že jím biologicky není až po zákonem stanovené šestiměsíční lhůtě, šlo jeho otcovství zrušit pouze prostřednictvím návrhu na popření otcovství, který podal nejvyšší státní zástupce.⁸⁴ Jiným způsobem nebylo možno platně vymazat manžela matky z matričních listin, neboť soud byl povinen ke skutečnosti, že již byla lhůta překročena, přihlídnout z úřední povinnosti a návrh zamítnout.

ZOR považoval za nutné, aby se muž o narození dítěte skutečně dozvěděl. Nestačilo, aby věděl pouze o manželčině těhotenství a pravděpodobné době narození jejího potomka. Bylo nutné tento okamžik bezpečně zjistit, a proto soud

⁸³ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁴ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

musel provést i důkazy, které nebyly stranami navrženy.⁸⁵ Zároveň však nešlo po tomto muži rozumně požadovat, aby průběh těhotenství své manželky aktivně sledoval, zejména jestliže spolu nežili.

K argumentaci podporující konstrukci § 57 odst. 1 ZOR, zejména části týkající se šestiměsíční lhůty k popření otcovství, jež je opravdu velmi krátká, lze uvést v první řadě požadavek, aby rodinné vztahy byly co nejvíce stabilní, trvalé a pokud možno neměnné.⁸⁶ Dle mého názoru zde měl zákonodárce na mysli zájem dítěte na tom, aby mělo kompletní a jasně určené složení rodiny. Bylo by velmi nepříznivé pro psychický vývoj dítěte, kdyby šlo narušit kdykoli rodinné vazby, jež dítě považuje za samozřejmé, které však ne jeho vinou v rovině biologické neexistují, na druhou stranu jakési umělé udržování rodiny „pouze na papíře“ není pro duševní vývin dítěte taky zrovna ideální. Nelze v tomto smyslu přehlédnout fakt, že vymezení § 57 odst. 1 ZOR, určující délku popěrné lhůty vzniklo v období socialismu a tudíž zájem celku byl stavěn nad zájmem jedince. Rodina jako základní prvek společnosti měla navenek působit idylicky, i když ve skutečnosti to tak být nemuselo. Zájem o lidská práva sice po období druhé světové války značně vzrostl, avšak jejich chápání se v dané době výrazně odlišovalo. Z tohoto pohledu se prekluzivní šestiměsíční lhůta zdála být dostačující.

8.3 SKUTKOVÝ STAV

Otcovství stěžovatele bylo určeno dle první zákonné domněnky obsažené v § 51 ZOR. Syn se narodil v únoru 2004.⁸⁷ Jelikož v době narození chlapce trvalo jeho manželství s matkou dítěte, byl automaticky zapsán matričním úřadem jako otec. Ještě téhož roku jej však žena požádala, aby opustil společnou domácnost, což s ohledem na nedávné narození syna neočekával.

Zanedlouho, avšak až po uplynutí zhruba osmi měsíců od manželčina porodu, zjistil, že žena již nejméně dva roky udržuje intimní poměr s jiným mužem.⁸⁸

⁸⁵ HOLUB, Milan. *Zákon o rodině: zákon o rodině a předpisy související: poznámkové vydání s judikaturou a literaturou*. Praha: Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Linde, 1992, s. 115.

⁸⁶ KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné, 3. díl*. 4. vydání. ASPI, 2007, s. 87.

⁸⁷ LUŽNÁ, Romana. Nález Ústavního soudu, kterým se zrušuje § 57 odst. 1 zákona o rodině. *Právo a rodina*, 2010, č. 9, s. 1.

⁸⁸ *Údaj z oficiální stránky Ústavního soudu ČR* [online]. www.concourt.cz, [cit. 15. června 2012]. Dostupné na <<http://www.concourt.cz/clanek/3586>>.

Stěžovatel proto začal pochybovat o svém biologickém otcovství. Tomuto nasvědčoval také fakt, že v době početí byl na služební cestě. Rozhodl se pro potvrzení či vyvrácení svého otcovství prostřednictvím testu DNA. Z výsledku se dozvěděl, že skutečně není biologickým otcem dítěte.

Z důvodu uplynutí prekluzivní šestiměsíční lhůty se obrátil stěžovatel nejdříve na státní zastupitelství s žádostí, aby podalo návrh na zahájení řízení o popření otcovství dle § 62 ZOR. Státní zástupkyně však podnětu nevyhověla. Argumentovala zejména povahou tohoto opatření, které se užívá pouze ve výjimečných případech a nedostatkem zákonné podmínky, kterou je zájem dítěte. V neposlední řadě nespátřovala testy DNA provedené soukromou společností za dostatečně silný argument, o němž by se mohlo opřít tvrzení nejvyšší státní zástupkyně.

Po odmítnutí ze strany státního zastupitelství se obrátil stěžovatel dne 7. března 2006 na Okresní soud v Jihlavě se žalobou na popření jeho otcovství. Jelikož však již uplynula prekluzivní šestiměsíční lhůta, soud jeho žalobu zamítl. Avšak náhradu nákladů manželce stěžovatele nepřiznal z důvodu hodných zvláštního zřetele dle § 150 OSŘ, protože již v rozvodovém řízení byl dokázán její mimomanželský poměr a také soud přihlédl k výsledkům DNA testů, které jednoznačně mužovo otcovství vyloučily.

Následné odvolání stěžovatele ke krajskému soudu rozsudek soudu prvního stupně potvrdilo, avšak dle této instance musel již domnělý otec dítěte náklady řízení manželce uhradit. Odvolací soud odůvodnil přisouzení nákladů tím, že muži mělo být zřejmé, že ani on nerozhodne jinak, a proto ani zde stěžovatel nemá šanci uspět.

Muž poté podal také dovolání k NS, ten jej však jako nedůvodné odmítl s poukazem na § 237 odst. 1 písm. c) OSŘ.⁸⁹

8.4 ROZHODNUTÍ ÚSTAVNÍHO SOUDU

ÚS zrušil svým nálezem Pl. ÚS 15/09 celý § 57 odst. 1 ZOR dnem 31. prosince 2011. Nechal tudíž v platnosti výše uvedené ustanovení téměř rok a půl od vydání svého rozhodnutí, které učinil v červenci roku 2010, a to zejména z důvodu vytvoření dostatečného prostoru pro všestranné posouzení vlivu, jež předmětný

⁸⁹ nález Ústavního soudu ze dne 8. července 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

nález bude mít pro praxi a také proto, aby následně bylo možno vytvořit lhůtu novou. Stanovení lhůty samotné totiž ÚS nepokládal za protiústavní, spíše shledával problematickou její délku. Nelze připustit, aby byla možnost popřít otcovství založené na základě první domněnky po neomezenou dobu. Délka popěrné lhůty však musí být citlivě stanovena s ohledem na práva všech zúčastněných osob, stále ovšem s důrazem na zájem dítěte, neboť je nutné chránit jej z morálního hlediska jako tzv. slabší stranu a dodržet formální soulad s Úmluvou o právech dítěte. Nelze také připustit, aby byla věc uplynutím lhůty, byť přiměřené, definitivně skončena, proto je dána zákonná možnost situaci zvrátit prostřednictvím návrhu podaného nejvyšším státním zástupcem.

ÚS dále ve svém rozhodnutí vyslovil, že stanovení data zrušení předmětného ustanovení na 31. prosince 2011 neznámá, že jej budou obecné soudy automaticky a bezmyšlenkovitě aplikovat do dovršení tohoto času. Jsou povinny neužít výše uvedené ustanovení, jestliže by v důsledku této aplikace došlo k porušení základních lidských práv a svobod, tudíž si sám soudce má posoudit přípustnost návrhu na popření otcovství dle okolností konkrétního případu.⁹⁰

8.5 STANOVENÍ DÉLKY POPĚRNÉ LHŮTY PO NÁLEZU ÚSTAVNÍHO SOUDU

Jak jsem již uvedla výše, nález ÚS zrušil k 1. lednu 2012 šestiměsíční popěrnou lhůtu, a to zejména z důvodu porušení práv otců, avšak k tomuto datu nebyli zákonodárci schopni stanovit lhůtu novou. Neznamenal to ovšem, že bylo možno otcovství vzniklé na základě první domněnky popírat kdykoli. Soudce byl povinen případ od případu posoudit konkrétní zásahy do práv a zájmů zúčastněných,⁹¹ jestliže by hrozil zásah nepřiměřený, musel žalobu zamítnout. Což se, dle mého názoru, nijak výrazně neliší od situace, jež nastala bezprostředně po vydání předmětného nálezu, až do konce roku 2011, kdy lhůta sice formálně existovala, ale soudce v případě, kdy se muž dozvěděl o skutečnosti, která

⁹⁰ nález Ústavního soudu ze dne 8. července 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

⁹¹ ŘÍHOVÁ, Barbora. *Popřít otcovství je nyní snazší. Stát zaváhal, lhůta není* [online]. www.lidovky.cz, 29. ledna 2012 [cit. 1. června 2012]. Dostupné na <http://www.lidovky.cz/poprit-otcovstvi-je-nyni-snazsi-stat-zavahal-lhuta-neni-pkz-/ln_domov.asp?c=A120128_173052_ln_domov_sk>.

zapříčinila, že začal o svém otcovství pochybovat po uplynutí popěrné lhůty, byl povinen neaplikovat ZOR a věcně posoudit jednotlivé žaloby.⁹²

Od dubna 2012 se stala účinnou novela, která stanoví šestiměsíční lhůtu k podání žaloby, jež počíná od okamžiku, kdy matriční otec nabude vědomí o faktu, že se nejedná o jeho potomka, nejdéle však do tří let věku dítěte.⁹³ Neboť jak uvedl ÚS ve svém nálezu z listopadu 2011, nutně je třeba respektovat, že právní otec musí mít možnost popřít své rodičovství nejpozději v okamžiku, kdy vůbec o svém otcovství získá pochybnost, a proto právě tento okamžik se jeví jako ideální pro započetí plynutí popěrné lhůty.⁹⁴ Zmešká-li muž objektivní lhůtu, může být vymazán z matričních listin jen prostřednictvím žaloby podané nejvyšším státním zástupcem, ten však musí jednak posoudit, zda je dodržena podmínka zájmu dítěte a jednak posoudit, zda vzhledem k okolnostem lze o otcovství k dítěti pochybovat. Druhou z podmínek navrhl Senát k vyškrtnutí, neboť dle jeho názoru, mohla být v rozporu s Ú o PD, protože novela tímto vybočuje a nestaví zájem dítěte na první místo. Avšak neúspěšně. Takto stanovená lhůta bude účinná do počátku roku 2014, než začne platit NOZ, který umožňuje popřít otcovství až do šesti let věku dítěte.⁹⁵

8.6 VÝČET PRÁV, KTERÁ JSOU DOTČENA DÉLKOU LHŮTY PRO POPŘENÍ OTCOVSTVÍ

Stanovení optimální délky popěrné lhůty je důležité zejména proto, že možnost popřít otcovství ovlivňuje všechny zúčastněné osoby. Závažným způsobem zasahuje jak do práv otce, matky, tak dítěte. Vždy bude třeba v konkrétním případě uvážit, kterému z těchto subjektů bude třeba dát, co se týče ochrany jeho práv „přednost“. Sám ÚS ve svém nálezu, jímž stávající délku popěrné lhůty zrušil, uvedl výčet těch, které jsou ovlivněny nejvíce.

8.6.1 DOTČENÁ PRÁVA OTCE

⁹² ŠMÍD, Ondřej. *Právo dítěte znát svůj původ ve světle mezinárodních úmluv a nálezu ÚS PL. 15/09* [online]. www.law.muni.cz, 2012 [cit. 22. září 2012]. Dostupné na <http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/rodina.pdf>.

⁹³ JIŘIČKA, Jan. *Klaus podepsal zákon prodlužující lhůtu na popření otcovství* [online]. zpravy.idnes.cz, 5. března 2012 [cit. 1. června 2012]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/klaus-podepsal-zakon-prodluzujici-lhutu-na-popreni-otcovstvi-p7k-domaci.aspx?c=A120305_115058_domaci_jj>.

⁹⁴ nález Ústavního soudu ze dne 18. listopadu 2010, sp. zn. II. ÚS. 405/09

⁹⁵ *Na popření otcovství budou tři roky, Klaus podepsal novelu* [online]. www.novinky.cz, 5. března 2012 [cit. 1. června 2012]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/domaci/260934-na-popreni-otcovstvi-budou-tri-roky-klaus-podepsal-novelu.html>>.

Subjektem do jehož práv se nejvýrazněji zasahuje je jednoznačně otec, neboť má dle ZOR povinnosti vůči dítěti a také rodičovskou zodpovědnost.⁹⁶ Tato práva jsou chráněna jak Ústavou samotnou, tak LZPS, avšak požívají také ochrany na mezinárodní úrovni, neboť jsou vypočtena také např. v EÚ o LP. Nutně musíme vzít na vědomí, že „dotčení otcové“ jsou v těchto případech vždy dva, a to právní a biologický.

8.6.1.1 PRÁVO NA OCHRANU RODINNÉHO A SOUKROMÉHO ŽIVOTA

Prvním ústavně zaručeným právem, jehož se problematika popírání otcovství dotýká, které uvedu, je právo na ochranu rodinného a soukromého života. Chrání jej čl. 10 odst. 2 LZPS a také čl. 8 EÚ o LP, „jejich cílem je ochrana psychické komplexní integrity fyzické osoby.“⁹⁷ Konkrétně délka popěrné lhůty působí na toto lidské právo v tom smyslu, že by měla reflektovat možnost právního otce zrušit vazby, které nejsou výsledkem biologického spojení.⁹⁸ U biologického otce by se jednalo o problém přesně opačný. Nesmí se v žádném případě zapomínat na pravidlo, kdy by státní orgán měl zasahovat do oprávněných zájmů subjektů jen v souladu se zákonem a v nezbytné míře.⁹⁹ Dle názoru ESLP nejde pokládat za slučitelné s právem na ochranu soukromého života situaci, kdy je soudu dovoleno, aby zvítězila právní domněnka nad biologickou realitou a přáním zúčastněných osob.¹⁰⁰ Avšak ani s tímto tvrzením nelze souhlasit bezvýjimečně, opět je třeba zdůraznit potřebu stanovit rovnováhu mezi určitými ospravedlňujícími opatřeními a zájmy jednotlivce.¹⁰¹

8.6.1.2 PRÁVO DOMÁHAT SE STANOVENÝM POSTUPEM SVÉHO PRÁVA U NEZÁVISLÉHO A NESTRANNÉHO SOUDU

Možnost domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu zmiňuje čl. 36 odst. 1 a 2 LZPS a čl. 6 a čl. 13 EÚ o LP.

⁹⁶ Souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, dále souhrn práv a povinností při zastupování nezletilého dítěte a při správě jeho jmění. Vzniká narozením a trvá do nabytí zletilosti.

⁹⁷ FOREJTOVÁ, Monika. In KLÍMA, Karel (ed). *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 899 (čl. 10 odst. 2 LZPS).

⁹⁸ náleží Ústavního soudu ze dne 8. července 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

⁹⁹ HUBÁLKOVÁ, Eva. Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech. *Bulletin advokacie: zvláštní číslo*, 2008, s. 79.

¹⁰⁰ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 27. října 1994, č. 18535/91, Kroon vs. Nizozemí

¹⁰¹ HUBÁLKOVÁ, Eva. Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech. *Bulletin advokacie: zvláštní číslo*, 2008, s. 81.

Představuje obecný princip a základ práva na spravedlivý proces, neboť každý jednotlivec by měl mít možnost obrátit se na soud s žádostí o ochranu svých práv a oprávněných zájmů.¹⁰² Ani toto právo nemá absolutní povahu a lze jej přiměřeným způsobem omezit, avšak překážkou pro přístup k nestrannému soudu nesmí být přílišný formalismus.¹⁰³ Jako přiměřené ovšem neshledávám stav, kdy se v případě uplynutí krátké popěrné lhůty může jak otec právní, tak biologický, domáhat nápravy chybného určení otcovství, pouze podáním podnětu nejvyššímu státnímu zástupci, který není povinen návrh skutečně podat a záleží na jeho uvážení, zda tak učiní či nikoli.

8.6.1.3 PRÁVO VLASTNIT MAJETEK

Článek 11 LZPS zmiňuje právo vlastnit majetek,¹⁰⁴ jedná se o jakýsi most do oblasti soukromého práva, neboť právě soukromé právo se v široké míře tímto institutem zabývá. Vlastnictví můžeme v tomto kontextu charakterizovat shodně jako ostatní lidská práva. Pojmovými znaky jsou tudíž nezadatelnost, nezcizitelnost, nepromlčitelnost, nezrušitelnost, avšak náleží do skupiny lidských práv, která jsou omezená.¹⁰⁵ Nelze si ovšem představit, že do něj lze neodůvodněně zasahovat, to vylučuje i samotná LZPS ve svém článku 11 odst. 4, kde se výslovně hovoří o vyvlastnění či omezení vlastnického práva, které lze realizovat pouze ve veřejném zájmu, na základě zákona a za náhradu.¹⁰⁶ Vlastnického práva otce se dotýká zejména otcova povinnost platit výživné a v dědická práva dítěte jako neopominutelného dědice.¹⁰⁷

Za nejzávažnější zásah do práv muže, který je spojen s institutem otcovství, můžeme označit placení výživného, nejen z důvodu délky trvání této povinnosti, ale také proto, že jeho delší dobu trvající neplnění zakládá dle § 196 TZ trestný čin

¹⁰² KLÍMA, Karel. In KLÍMA, Karel (ed). *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 899 (čl. 36 odst. 1 LZPS).

¹⁰³ HUBÁLKOVÁ, Eva. *Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech. Bulletin advokacie: zvláštní číslo*, 2008, s. 113.

¹⁰⁴ Vlastnictví se definuje jako právo ovládat věc, tj. zejména ji držet, užívat a požívat, nakládat s ní, a to svou mocí, tzn. mocí nezávislou na současné existenci moci kohokoli jiného k téže věci.

KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné, 1. díl*. 4. vydání. ASPI, 2005, s. 322.

¹⁰⁵ SOUKUP, Martin. In KLÍMA, Karel (ed). *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 684 (čl. 11 LZPS).

¹⁰⁶ Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁷ náleží Ústavního soudu ze dne 8. července 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

zanedbání povinné výživy, za který může být právní otec potrestán dokonce i odnětím svobody.¹⁰⁸

Pojem výživného v sobě nezahrnuje pouze výživu samotnou ve smyslu stravy, ale také zabezpečení ostatních potřeb oprávněného. Právní základ vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem je dán ZOR, konkrétně v jeho části třetí, § 85 – 86, které obsahují, že dítě má právo podílet se na životní úrovni rodičů, z čehož vyplývá obecně rozsah výživného.¹⁰⁹ Stanovení konkrétní částky záleží na úvaze soudu. Soud má povinnost posoudit možnosti a majetkové poměry rodiče, který bude mít vyživovací povinnost, což je v drtivé většině případů právě otec. Tímto se zasahuje do jeho údajů týkajících se jeho majetku, příjmů a také dluhů. Muž je povinen umožnit soudu zjištění i dalších skutečností potřebných pro rozhodnutí zpřístupněním údajů chráněných dle zvláštních právních předpisů.¹¹⁰ Jde o závažný zásah do soukromí osoby, zejména když připustíme, že navíc není předmětný muž skutečným otcem dítěte, nelze toto narušení soukromí nijak objektivně zdůvodnit.

Povinnost platit výživné má ten, komu svědčí zákonná domněnka otcovství dle ZOR.¹¹¹ Tudíž pokládáme za irelevantní skutečnost, že neodpovídá právní otcovství biologickému. Muž, který je chybně považován za otce, musí zabezpečovat dítě, dokud není schopné zajistit si ze svého vlastní odůvodněné potřeby,¹¹² aniž by jej zplodil, což lze shledat v teoretické rovině přinejmenším nespravedlivým, avšak praktické důsledky jsou mnohdy velmi závažné.

V souvislosti s výše uvedenou nespravedlností se nabízí argumentace obsahem § 96 odst. 2 ZOR, v němž nalezneme tvrzení, kdy výživné nelze přiznat, a to jestliže by bylo v rozporu s dobrými mravy.¹¹³ Jedná se o jakési platné zásady morálky, jejichž posouzení náleží soudci v konkrétním případě.¹¹⁴ Poukaz na toto ustanovení nelze však v daném kontextu použít, jde o ustanovení, které se vykládá

¹⁰⁸ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁹ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 356 – 357.

¹¹⁰ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹¹¹ JELÍNEK, Jiří. In JELÍNEK, Jiří (ed). *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 247.

¹¹² KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné, 3. díl. 4. vydání*. ASPI, 2007, s. 161.

¹¹³ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁴ *Právní slovník* [online]. www.sagit.cz, [5. června 2012]. Dostupné na <http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=151&typ=r&refresh=yes&levelid=OC_062.HTM>.

striktně restriktivně,¹¹⁵ je nutné citlivě posoudit jeho použití dle konkrétního případu, bude se jednat například o případy předchozího zavrženíhodného jednání oprávněného vůči povinnému.¹¹⁶ NS výslovně uvádí, že konfliktní vztahy mezi rodiči, které může některý z nich chápat jako rozpor s dobrými mravy dle § 96 odst. 2 ZOR, což bezesporu záměrné uvedení muže v omyl ohledně jeho otcovství či nevěra ženy jsou, nelze přičítat k tíži dítěte a zpochybňovat jeho nárok na výživné.¹¹⁷

Dotčení majetkových práv právního otce lze spatřovat také ve skutečnosti, že domnělý syn či dcera bude v případě jeho smrti považován/a za neopomenutelného dědice.¹¹⁸ Z tohoto důvodu případně dítěti majetek, jež by mu jinak nenáležel, tudíž budou zkráceni či úplně ošizeni případní další zákonní dědici, kterým by spravedlivě měl připadnout.

Dědění je zaručeno přímo LZPS. Jedná se o netradiční ustanovení, srovnáváme-li jej s ustanoveními obsaženými v ústavních systémech jiných evropských států. Jde o protichůdný názor, než byl ten, který zastávaly socialistické koncepty, totiž skutečnost, že dědění je nemravný způsob nabytí majetku bez vlastního přičinění.¹¹⁹ Definovat jej můžeme jako přechod práv a povinností na právní nástupce na základě dědické sukcese.¹²⁰ Smysl dědického práva spatřujeme zejména v upevňování rodinných vztahů a také důvod proč za života usilovat o nabytí statků, neboť máme jistotu, že je po naší smrti nabudou naši nejbližší.¹²¹

„Dítě“ platná právní úprava označuje jako neopomenutelného dědice, poskytuje mu zvýšenou ochranu, a to zejména v podobě zákonného podílu z dědictví, který musí obdržet v minimální výši uvedené v OZ. Prakticky musí dítě dědit po svém otci vždy, kromě jediné výjimky, kterou je institut vydědění, ten se ovšem váže na existenci taxativně vypočtených důvodů.¹²²

¹¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, s. 254.

¹¹⁶ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 416.

¹¹⁷ rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14. dubna 2004, sp. zn. 6 Tdo 326/2004

¹¹⁸ náleží Ústavního soudu ze dne 8. července 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

¹¹⁹ SOUKUP, Martin. In KLÍMA, Karel (ed). *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 684 (čl. 11 odst. 4 LZPS).

¹²⁰ *Právní slovník* [online]. www.sagit.cz, [5. června 2012]. Dostupné na

<http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=151&typ=r&refresh=yes&levelid=OC_040.HTM>.

¹²¹ WAWERKA, Karel. Změny v dědickém řízení a v notářském řádu. *Právo a rodina*, 2009, č. 11, s.

14.

¹²² viz. § 469a zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Osobně však nevidím jediný důvod, proč by zůstavitel nemohl naložit se svým majetkem libovolně a vyloučit dítě, ke kterému ho neváží biologická pouta, z dědění. Nabízí se argument, že kdyby takto mohl učinit či bylo-li by dítě vyloučeno automaticky, mohlo by být zkráceno na svých právech zejména v případech, kdy je mezi právním rodičem a domnělým synem či dcerou emoční pouto, které, dle mého názoru, požívá větší hodnoty než prostý fakt, že dítě zplodil někdo jiný. Avšak muž by takovýto úkon nebyl nucen učinit nebo by dítě mohl k dědění povolat ve své závěti. Není zde proto žádný zásadní důvod, proč by měl mít prospěch z majetku jiného subjekt, jen s poukazem na právní fikci utvořenou na základě domněnky.

8.6.2 DOTČENÁ PRÁVA DÍTĚTE

Jak již bylo v této práci dříve uvedeno, středobodem celé problematiky by mělo být stále především sledování zájmu dítěte a ochrany jeho práv, a to zejména proto, že se jedná o nejslabší subjekt v této trojici, či spíše čtveřici osob daného vztahu. Znovu je ovšem na místě připomenout nutnost mít na paměti, že ani toto neplatí výjimečně a vzít v potaz všechny okolnosti daného konkrétního případu.¹²³

8.6.2.1 PRÁVNÍ JISTOTA V RODINNÝCH VZTAZÍCH

Právní jistota v rodinných vztazích souvisí s výše uvedeným právem na nezasahování do soukromého života, o němž již bylo pojednáno v kapitole týkající se práv otce, avšak dítě je z pohledu EÚ o LP a dalších mezinárodních úmluv považováno za „nejbezbrannější a nejzranitelnější lidskou bytost vyžadující zvláštní péči a podporu,“¹²⁴ pro jeho zdravý vývoj musíme ohraničit časový úsek, v němž může dojít ke změně v osobě právního otce, neboť se zde nejedná pouze o vyškrtnutí muže z úředních listin, ale také o jeho vymazání ze života dítěte, které v důsledku tohoto právního úkonu přijde o zaběhlý rodinný model, jež od narození považuje za neměnný.

8.6.2.2 PRÁVO DÍTĚTE ZNÁT SVŮJ PŮVOD

Článek 7 odst. 1 Ú o PD stanoví, že každé dítě má, pokud je to možné, znát své rodiče a právo na jejich péči.¹²⁵ Na straně opačné čl. 32 odst. 4 LZPS uvádí, že

¹²³ Blíže k této problematice – kapitola „zájem dítěte“

¹²⁴ POLÁKOVÁ, Martina. Určení rodičovství z pohledu práva dítěte znát své rodiče deklarovaného Úmluvou o právech dítěte. *Právní rozhledy*, 2000, č. 2, s. 56.

¹²⁵ Sdělení č. 104/1991 Sb. Federálního ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě o právech dítěte

péče o děti a jejich výchova je právem rodičů.¹²⁶ Ve světle citovaných ustanovení můžeme s jistotou prohlásit, že se nejedná o pouhý ekonomický aspekt věci, ale i o právo dítěte znát nejen své biologické rodiče, ale i další příbuzné a vyrůstat s lidmi, k nimž pokrevně náleží, lze tudíž uzavřít, že nelze právo dítěte znát svůj původ vykládat restriktivně.¹²⁷

8.6.3 DOTČENÁ PRÁVA MATKY

Subjektem chráněným v tomto kontextu nejslaběji zůstává matka dítěte, neboť především ona by měla vědět, kdo je biologickým otcem dítěte a zajistit, aby byl zapsán do matričních listin dítěte. Jestliže však dojde ke stanovení krátké prekluzivní lhůty k popření otcovství, naruší to důvěru v osobních vztazích všeobecně, neboť tímto budou „právní otcí“ nuceni preventivně zjišťovat své biologické otcovství, což nepochybně také poruší práva ženy, zejména právo na ochranu její cti, soukromí a dobré pověsti.¹²⁸

8.7 VLASTNÍ NÁZOR NA STANOVENÍ DÉLKY POPĚRNÉ LHŮTY

Odhaduje se, že v České republice 4 až 10 % mužů vychovává děti, které nejsou jejich biologickými potomky.¹²⁹ Zdá se mi nespravedlivé, kdyby možnost zrušení jejich otcovství byla vázána na tak krátkou lhůtu, kterou jim přiznával ZOR z roku 1964.

Šestiměsíční popěrná lhůta odpovídá nazírání společnosti v době, kdy vznikla. Celospolečenský zájem na stabilitě rodinných vztahů¹³⁰ byl nadřazován zájmům jednotlivce. Podle mého názoru byla lhůta k popření otcovství manželem matky stanovena tak krátká proto, aby poukazovala spíše na formální funkčnost rodiny a tím také společnosti jako celku. Oficiálně se vše v rodině zdálo být v pořádku, rodinný model – manžel, manželka a jejich společné dítě, zůstal po uplynutí šesti

¹²⁶ Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁷ ŠMÍD, Ondřej. *Právo dítěte znát svůj původ ve světle mezinárodních úmluv a nálezu ÚS PL. 15/09* [online]. www.law.muni.cz, 2012 [cit. 22. září 2012]. Dostupné na <http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/rodina.pdf>.

¹²⁸ nález Ústavního soudu ze dne 8. července 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

¹²⁹ *Ještě u předškoláků bude možné popřít otcovství* [online]. www.novinky.cz, 29. ledna 2011 [cit. 28. srpna 2012]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/domaci/223702-jeste-u-predskolaku-bude-mozne-poprit-otcovstvi.html>>.

¹³⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, s. 195.

měsíců neměnný a zachován. Skutečnost se ovšem od této formální podoby mnohdy lišila a rodinné vztahy idylické být nemusely. Fakt, že manžel matky dítěte nemusel být biologickým otcem domnělého syna či dcery, nemohl být promítnut do matričních listin sice tehdejší společnost uvítala, avšak samotnému muži jako jedinci tato skutečnost způsobila řadu nepříjemností, neboť z jeho otcovství plynou jak práva vůči dítěti, tak povinnosti, kterých se však muž po uplynutí propadné lhůty nemohl zbavit. Už samotná realita, že manželka počala dítě s jiným mužem, nasvědčuje nefunkčnosti vztahu, tudíž je podle mě více než pravděpodobné, že toto soužití dříve či později skončí. Narodí-li se sezdanému páru dítě, je otcem zapsán manžel matky automaticky, z čehož po šesti měsících plyne zásadní povinnost, na níž chci poukázat a to povinnost platit výživné.

V dnešní době, kdy se práva jedince dostala do popředí, mi přijde lhůta stanovená v roce 1964 jako naprosto nesmyslná. Nevidím žádný důvod k tomu, aby byl nucen každý muž, jehož manželce se narodí dítě, preventivně přezkoumat, zda je skutečným otcem nebo nikoliv, aby se tímto vyhnul případným těžko řešitelným následkům. Zejména z morálního hlediska bylo předešlé řešení situace z mého pohledu nepřijatelné, protože manžel byl nejen manželkou podváděn, ale navíc musel plnit své povinnosti vůči dítěti z této nevěry počatému.

Nová tříletá objektivní a šestiměsíční subjektivní lhůta je podle mého názoru dostačující. Muž má po zjištění, že jeho domnělé dítě vzniklo z mimomanželského poměru, dostatečnou dobu vyrovnat se s touto situací a uvážit rozumně své další kroky, které v této věci podnikne. Je totiž důležité mít na paměti, že popřít své otcovství je pouze jeho právo, nikoliv povinnost. K manželčinu dítěti jej může pojit natolik silný citový vztah, že se svého právního otcovství ani nebude chtít vzdát.

Na druhou stranu lhůtu ohraničuje také věk dítěte, a to takovým způsobem, aby narušení obrazu rodiny, v níž od narození žije, nemělo natolik negativní následky na psychiku všech zúčastněných, zejména však dítěte, jak by se s největší pravděpodobností stalo, kdyby byla objektivně stanovená hranice posunuta do vyššího věku dítěte, nebo dokonce neomezená, jako je tomu například v Německu.¹³¹ Musíme si uvědomit, že dítě se stává „obětí situace“ stejně jako

¹³¹ ŘÍHOVÁ, Barbora. *Stát chce dát otcům kukaččích dětí na popření otcovství šest let* [online]. iDnes.cz, 10. ledna 2011 [28. srpna 2012]. Dostupné na < <http://www.rovnopravnost.cz/zpravy/stat-chce-dat-otcum-kukaccich-deti-na-popreni-otcovstvi-sest-let-1885/>>.

domnělý otec a beze svého zavinění přijde vyškrtnutím manžela své matky z matričních listin o zaběhlý rodinný model. Ovšem faktem zůstává, že v reálném životě otec k právním úkonům vedoucím k popření jeho otcovství ani nepřistoupí, zejména je-li rodina jinak funkční a citové vazby mezi rodiči a dítětem silné, neboť to není jeho povinností. V praktickém životě také nemusí skutečnost, že byl manžel matky z matriky vyškrtnut, dítě ani pocítit, protože se může jednat pouze o formální záležitost, ve skutečnosti může rodina pokračovat v budoucnu způsobem, jakým fungovala v minulosti. Záleží pouze na přístupu manželů, jak ovlivní duševní vývoj dítěte. Zákonodárce poskytuje jednotlivcům pouze možnost, nikoliv povinnost, otcovství popřít, což je podle mě trend, kterým by se právo mělo v budoucnu ubírat.

9. URČENÍ A POPŘENÍ OTCOVSTVÍ K DÍTĚTI POČATÉMU UMĚLÝM OPLODNĚNÍM

9.1 ÚVOD

Moderní doba je spojena jak s rychlým pokrokem v oblasti biologie a lékařské vědy, tak s mnoha negativními dopady, které přináší, jako například jeden z fenoménů posledního období - neplodnost, v současnosti se s ní potýká každý pátý pár. Řešení tohoto problému je z pohledu lékařského poměrně snadné, neboť asistovaná reprodukce se stává čím dál rozšířenější a téměř běžnou metodou oplodňování, na druhou stranu díky rigiditě právní úpravy se můžeme dostat do legálně neřešitelných situací.¹³²

Touha po dítěti párů stížených neplodností je hlavním důvodem, proč asistovanou reprodukci společnost respektuje i přes etické, náboženské i právní pochyby.¹³³ Postup při jejím provádění upravuje zejména zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů. Ustanovení § 3 odst. 1 definuje umělé oplodnění jako „metody a postupy, při kterých dochází k odběru zárodečných buněk, k manipulaci s nimi, ke vzniku lidského embrya oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, k manipulaci s lidskými embryi, včetně jejich uchovávání, a to za účelem umělého oplodnění ženy.“¹³⁴

Rozlišujeme tzv. homologní inseminaci (oplodnění),¹³⁵ kterou se řeší neplodnost na straně ženy. Vajíčko je oplodněno semenem manžela, a proto zde nedochází k rozporu mezi právním a biologickým otcovstvím. Z právního hlediska nastává však problém u tzv. heterologní inseminace, kdy jde o řešení neplodnosti na straně muže. Při provádění tohoto způsobu umělého oplodnění, přijímá žena sperma

¹³² RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 88 – 91.

¹³³ MELICHAROVÁ, Dita. Právo znát svůj genetický původ. *Zdravotnictví a právo*, 2004, č. 2, s. 23.

¹³⁴ zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁵ *Lékařský slovník* [online]. lekarske.slovniky.cz, [cit. 4. listopadu 2012]. Dostupné na <<http://lekarske.slovniky.cz/pojem/inseminace>>.

anonymního dárce, tudíž zde dochází k rozporu mezi biologickým a matrikovým otcovstvím, což v praxi činí jisté problémy, které je nutné právně řešit.¹³⁶

9.2 URČENÍ OTCOVSTVÍ K DÍTĚTI POČATÉMU UMĚLÝM OPLODNĚNÍM

9.2.1 PRÁVNÍ ÚPRAVA

Určení otcovství k dítěti počatému díky asistované reprodukci upravuje § 54 odst. 3 ZOR, v němž je uvedeno, že se otcem dítěte rozumí muž, který dal souhlas k umělému oplodnění ženy dle zvláštního právního předpisu, čili zákona č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, ve znění zákona č. 227/2006 Sb.,¹³⁷ tento však byl od 1. dubna 2012 zrušen a nahrazen zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

9.2.2 PODMÍNKY VÝKONU ASISTOVANÉ REPRODUKCE

Zákon o SZS podmiňuje vykonání asistované reprodukce žádostí páru, která musí nutně obsahovat písemný souhlas obou. Jestliže dojde k heterologní inseminaci, pak jej zejména u muže pokládám za velmi důležitý, jelikož bude při zdárném oplodnění a případném porodu dítěte zapsán v matričních listinách jako otec a z tohoto stavu mu plynou stejná práva a povinnosti, jako by byl biologickým rodičem, i když jím ve skutečnosti nebude. Zákon o SZS neuvádí jako podmínku, aby byl pár žádající o umělé oplodnění sezdan, ale výslovně vylučuje provedení asistované reprodukce v případě, kdy u dvojice existuje překážka uzavření manželství z důvodu příbuzenství dle § 12 ZOR.¹³⁸ Zůstává otázkou, zda je v souladu s právním řádem ČR přípustné umělé oplodnění, také v případě, kdy se nejedná o sezdaný pár, starší literatura zastávala záporné stanovisko, zatímco novější tuto možnost připouští zejména s odkazem na právo na rodinný život, kdy se účastníci mohou svobodně rozhodnout, zda spolu chtějí počít dítě a také na čl. 2 odst. 4 Ústavy, v němž stojí, že každý občan může činit vše, co není zákonem přímo

¹³⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, s. 197.

¹³⁷ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁸ Manželství nesmí být uzavřeno mezi předky a potomky a mezi sourozenci. Totéž platí o příbuzenství založeném osvojením, pokud osvojení trvá.

zakázáno.¹³⁹ Tím, že platné právo umožňuje podstoupit tento lékařský zákrok i v případě, kdy muž a žena nejsou manželi, je umělé oplodnění podle mého názoru snadno zneužitelné. Z tohoto důvodu shledávám již zrušenou úpravu obsaženou v zákoně o péči o zdraví lidu jako více vyhovující, a to proto, že výslovně povolovala podstoupení výše uvedené léčby pouze v případě, jestliže bylo ze zdravotních důvodů téměř nebo zcela vyloučeno, aby žena otěhotněla přirozeným způsobem nebo existovalo-li velké riziko genetických vad, které by se mohly u dítěte vyskytnout.¹⁴⁰ Tato kategorická podmínka však v nové právní úpravě chybí.

9.3 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ K DÍTĚTI POČATÉMU UMĚLÝM OPLODNĚNÍM MANŽELEM MATKY

9.3.1 PRÁVNÍ ÚPRAVA

Již od roku 1982 obsahuje platný ZOR ustanovení, v němž se právně řeší problematika popírání otcovství dítěte počatého umělým oplodněním, a to tím způsobem, že pokud se dítě narodí se souhlasem manžela matky v období mezi stoosmdesátým a třístým dnem od lékařského zákroku, nelze platně takto vzniklé otcovství popřít, s výjimkou případu, kdy právní otec prokáže, že žena otěhotněla jiným způsobem. Z výše uvedeného lze dovozovat, že se jedná sezdaný pár, který podstoupil léčbu neplodnosti, tudíž v případě neexistence právní úpravy, bude na místě analogického užití ustanovení týkajících se popírání otcovství založeného na základě první domněnky.¹⁴¹

9.3.2 PROKÁZÁNÍ ZPŮSOBU OTĚHOTNĚNÍ MANŽELKY

Jak již bylo výše uvedeno, popřít otcovství založeného na základě § 54 odst. 3 ZOR lze pouze v případě, kdy muž prokáže, že jeho manželka otěhotněla jiným způsobem, nežli v důsledku asistované reprodukce. V tomto kontextu nutně musíme odlišovat případ, kdy je žena oplodněna semenem manžela od situace, kdy dochází k inseminaci spermatem dárce.

V prvně uvedeném případě, kdy by mělo být dosaženo souladu mezi právním a biologickým otcovstvím manžela matky dítěte, se v zásadě neliší popírání otcovství

¹³⁹ rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19. července 2012, sp. zn. 25 Cdo 754/2010

¹⁴⁰ zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴¹ KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné*, 3. díl. 4. vydání. ASPI, 2007, s. 90.

dle § 58 odst. 2 ZOR od dokazování v jiných paternitních sporech, kde se domáhá zrušení svého matričního otcovství muž, jemuž svědčí prvá domněnka otcovství. Situace je rozdílná pouze v tom, že se zde pokládá za irelevantní skutečnost, že v kritické době nedošlo mezi párem k souloži.¹⁴²

Podstatně obtížnější, ne-li nemožné, je dokázání faktu, že manželka otěhotněla jiným způsobem, nežli umělým oplodněním, v případě heterologní inseminace. Tím, že manžel udělil k zákroku souhlas, vlastně sám uznal otcovství k dítěti, které biologicky nezplodil, tudíž je tato skutečnost právně bezvýznamná. Jediné možné východisko by spočívalo v prokázání, že manželka otěhotněla jinak než asistovanou reprodukcí, avšak pro popření otcovství nepostačuje pouze skutečnost, že žena v rozhodném období souložila s více muži, což úspěch v tomto druhu paternitního sporu staví pouze do teoretické roviny.¹⁴³

¹⁴² SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 285.

¹⁴³ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 285.

10. PRÁVNÍ ÚPRAVA OTCOVSTVÍ V PŘIPRAVOVANÉ REKODIFIKACI OBČANSKÉHO PRÁVA

10.1 NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK

Stávající ZOR bude pouhé tři měsíce před svým 50. výročím zrušen a od 1. ledna 2014 nahrazen zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.¹⁴⁴ Rodičovství se v tomto předpisu nachází ve 2. části, hlavě II. – „Příbuzenství a švagrovství,“ díl 2. – „Poměry mezi rodiči a dítětem,“ oddíl 1. – „Určování rodičovství,“ konkrétně se jedná o ustanovení § 776 - § 793.

První rekodifikační pokusy se datují ještě za existence Československa, avšak byly marné, k jejich obnovení došlo v roce 2000 díky tehdejšímu ministru spravedlnosti Otakaru Motejlovi. NOZ spojuje stávající principy rodinného práva, které vyjadřují tuzemské právní tradice s evropskými kontinentálními konvencemi a částečně také nachází inspiraci v právních řádech cizích států. Osnova tohoto předpisu se snaží také o sjednocení používané terminologie, čímž se pokouší vyhnout výkladovým rozporům a z toho vyvstávajícím sporům.¹⁴⁵

10.2 URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ

Co se týče problematiky určování otcovství, pak zůstane nadále konstrukce právních domněnek víceméně v té podobě, v jaké ji známe dosud.¹⁴⁶ První domněnka určování otcovství je obsažena v ustanovení § 776 a § 777. Standardní formulaci pouze doplňuje institut nezvěstnosti.¹⁴⁷ Jestliže se dítě narodí v době mezi zahájením řízení o rozvodu a třístým dnem po rozvodu manželství, postačí pro změnu v matričních listinách v kolonce „otec“ pouhé prohlášení manžela či bývalého manžela matky dítěte, muže, jenž se chce otcovství místo prvně jmenovaného

¹⁴⁴ *Rodinné právo v novém občanském zákoníku* [online]. www.rodinausoudu.cz, [cit. 17. listopadu 2012]. Dostupné na <<http://www.rodinausoudu.cz/rodinne-pravo-v-novem-obcanskem-zakoniku/3>>.

¹⁴⁵ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Rodinné právo v připravované rekodifikaci občanského práva. *Právo a rodina*, 2008, č. 2, s. 15 – 16.

¹⁴⁶ *Rodinné právo v novém občanském zákoníku* [online]. www.rodinausoudu.cz, [cit. 17. listopadu 2012]. Dostupné na <<http://www.rodinausoudu.cz/rodinne-pravo-v-novem-obcanskem-zakoniku/3>>.

¹⁴⁷ § 776 odst. 1 NOZ – Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného, má se za to, že otcem je manžel matky.

ujmout a matky. Návrh na zahájení řízení je oprávněn podat kterýkoli ze zúčastněných, avšak maximálně do jednoho roku od narození dítěte.¹⁴⁸

Ohledně souhlasného prohlášení rodičů dítěte došlo zejména ke zpřesnění právní povahy tohoto prohlášení, když bylo výslovně zakotveno v § 782 NOZ, že se užití obecná ustanovení o právním jednání, neplatnosti se však lze dovolat jen ve lhůtě pro popření otcovství.¹⁴⁹

Třetí domněnka zůstala dle stávající úpravy, pouze byla opět formulačně upravena, s tou výjimkou, že došlo ke zkrácení nejkratší možné doby pro narození dítěte na sto šedesát dnů, a to zejména s odkazem na pokrok současné medicíny.¹⁵⁰

10.3 POPÍRÁNÍ OTCOVSTVÍ

Popírání otcovství se v NOZ věnuje § 785 – 793. Nejvýraznější změnou, kterou ohledně této problematiky NOZ přináší, je opět popírání otcovství založeného na základě prvé domněnky. Napříště bude moci vyvrátit své rodičovství manžel matky dítěte v šestiměsíční subjektivní lhůtě, počínající dnem, kdy začal důvodně o této skutečnosti pochybovat, maximálně však do šesti let od narození dítěte.¹⁵¹

Mezi další změny oproti stávající úpravě musíme započítat popření otcovství vůči dítěti počatému prostřednictvím umělého oplodnění, v němž došlo k upřesnění řešení doposud nejasné otázky, zda se ustanovení vztahuje i na situaci, kdy žena byla oplodněna gametou¹⁵² odlišného muže, než toho, jenž dal k asistované reprodukci souhlas.¹⁵³ Dle ustanovení § 787: „Otcovství nelze popřít k dítěti narozenému v době mezi stošedesátým dnem a třístým dnem od umělého oplodnění provedeného se souhlasem manžela matky, nebo se souhlasem jiného muže, když

¹⁴⁸ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁴⁹ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁵⁰ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit a. s., 2012, s. 343.

¹⁵¹ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁵² Pohlavní buňka – vajíčko u ženy, spermie u muže. Vzniká v pohlavních žlázách a má poloviční počet chromozomů, než ostatní buňky. Spojením dvou pohlavních buněk jedinců opačného pohlaví dochází k oplodnění.

¹⁵³ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit a. s., 2012, s. 343.

matka není vdaná, bez ohledu na to, jaké genetické látky bylo použito. To neplatí, otěhotněla-li matka dítěte jinak.“¹⁵⁴

Ustanovení § 792 NOZ však obsahuje, dle mého názoru, odlišnost v problematice týkající se rodičovství nejvýznamnější, neboť dojde ke zrušení oprávnění nejvyššího státního zástupce podat návrh na popření otcovství. Bude-li spor vyvolán kterýmkoli z aktivně legitimovaných po uplynutí popěrné lhůty, může soud rozhodnout, že zmeškání promine, avšak musí zohlednit, zda to vyžaduje zájem dítěte a veřejný pořádek.¹⁵⁵ Soud může také řízení o popření otcovství, založeného druhou domněnkou zahájit i bez návrhu, je-li zřejmé, že muž nemůže být otcem dítěte, avšak je třeba, aby toto jednání vyžadoval zřejmý zájem dítěte a naplnění ustanovení zaručující lidská práva.¹⁵⁶

¹⁵⁴ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁵⁵ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁵⁶ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

11. SLOVENSKÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ

11.1 ÚVOD

Pro srovnání českého určování a popírání otcovství s úpravou platnou v nějakém zahraničním státě, jsem si vybrala Slovensko. Ať chceme nebo nechceme, tak je třeba brát Slovensko jako cizí a od České republiky zcela odlišný a samostatný stát, a to již dvacet let.

Dle mého názoru lze právě na institutu otcovství upozorovat, jak jsou právní úpravy v obou zemích podobné, avšak zároveň odlišné, a to v takových detailech, které v celkovém kontextu působí mnohdy zásadní aplikační rozdíly. Odlišnosti, které obsahuje slovenský ZOR, mohou být inspirací pro změnu českého rodinného práva, jelikož se jedná o modernější právní úpravu, neboť nabyl účinnosti 1. dubna 2005.

11.2 STRUČNÝ NÁSTIN VZÁJEMNÉHO HISTORICKÉHO VÝVOJE RODINNÉHO PRÁVA V ČESKÉ REPUBLICE A NA SLOVENSKU

Pro rodinně-právní úpravu v obou zemích bylo typické sblížování, zejména z důvodu společné státnosti, která trvala od roku 1918 až do roku 1992. V období druhé světové války došlo k narušení vzájemných vztahů, avšak díky nutnosti přizpůsobovat se říšským zákonům, byl osud těchto právních úprav velmi podobný.¹⁵⁷

Po rozpadu České a Slovenské federativní republiky docházelo v nástupnických státech k jakémusi, dle mého názoru, protestnímu vzdalování téměř ve všech oblastech společenského života. Z pohledu obyčejných lidí byly většinou tyto snahy považovány za zbytečné a spíše nežádoucí, avšak realita je taková, že se právní řady Slovenska i České republiky počaly rozcházet. Je škoda, že zákonodárci nevyužili možností naskytnutých díky revolučním událostem 90. let 20. století k celkové rekodifikaci soukromého práva.¹⁵⁸

¹⁵⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Sblížování a vzdalování slovenského a českého rodinného práva. *Právník*, 2005, č. 2, s. 157 – 158.

¹⁵⁸ HADERKA, Jiří F. Dopad norem Rady Evropy na moderní rodinné právo. *Právní praxe: časopis české justice*, 1994, č. 9, s. 516.

Moderní dobu charakterizuje evropská integrace, kterou lze definovat jako jakýsi proces sblížení evropských národů,¹⁵⁹ což přeje opětovné harmonizaci rodinného práva. Snaha o sjednocení evropského kontinentálního práva má velmi pozitivní vliv na legislativní úpravu, a to jak v Česku, tak na Slovensku, neboť její znění reflektuje narůstající respekt k lidským právům a také je zde patrné zkvalitnění, díky inspiraci v právních řádech jiných evropských zemí.¹⁶⁰

11.3 PRAMENY RODINNÉHO PRÁVA

Slovenské rodinné právo je komplexně upraveno zákonem č. 36/2005 Sb., o rodině. Avšak nelze tvrdit, že otázky týkající se rodinného práva jsou obsaženy pouze v tomto předpisu.

Rodinně-právní vztahy zmiňuje také pramen nejvyšší právní síly, kterým je Ústava SR, konkrétně její článek 19 poskytující ochranu před neoprávněným zásahem do soukromého a rodinného života,¹⁶¹ zejména však článek 41, jež se ve svých šesti odstavcích výslovně a konkrétně zabývá rodinou, rodičovstvím a manželstvím.¹⁶² Tím, že se stávají rodinně právní vztahy obsahem hierarchicky nejvýše postavených právních předpisů, získává tato problematika na důležitosti jak v rovině teoretické, tak následně v rovině praktické, neboť je třeba právě článek 41 podrobněji rozvést ve zvláštním zákoně, na což také odstavec 6 sám odkazuje. Tímto právním předpisem je právě zákon o rodině.

Mezi další prameny práva patří mezinárodní smlouvy, dle článku 7 odstavce 5 Ústavy jsou tyto dokumenty součástí ústavního pořádku, pokud se týkají lidských práv a základních svobod, dále smlouvy, k jejichž provedení není třeba zákona a také ty, které přímo zakládají práva či povinnosti fyzických nebo právnických osob, jestliže byly ratifikované a vyhlášené zákonem stanoveným způsobem.¹⁶³ Konkrétně můžeme uvést například Ú o PD, Úmluvu o vymáhání výživného v cizině, Úmluvu

¹⁵⁹ VÍTEK, Bohumil. Evropská integrace a Česká republika. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2010, č. 2, s. 208 – 210.

¹⁶⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Sblížení a vzdalování slovenského a českého rodinného práva. *Právník*, 2005, č. 2, s. 158.

¹⁶¹ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů

¹⁶² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nové slovenské rodinné právo. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7 – 8, s. 46.

¹⁶³ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů

o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí nebo Úmluvu o ochraně dětí a o spolupráci při mezinárodních osvojení atd.¹⁶⁴

Dalšími v pořadí, dle právní síly, jsou zákony. Základním zákonem je výše zmíněný zákon o rodině. Nelze opomenout také občanský zákoník, který v tomto kontextu působí jako obecný právní předpis, neboť sám zákon o rodině ve svém § 110 odkazuje na jeho použití v případě, že nestanoví jinak.¹⁶⁵ Materie rodinného práva je upravena také řadou dalších zákonů, z nichž na tomto místě zmíním například z. č. 154/1994, o matrikách či z. č. 280/2002 o rodičovském příspěvku. Na rodinné vztahy s cizím prvkem bude aplikován zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním. Soudní proces je pak upraven občanským soudním řádem.¹⁶⁶

11.3.1 ZÁKON č. 36/2005 Sb., O RODINĚ

Zákon č. 36/2005 Sb., o rodině, považujeme za základní pramen slovenského rodinného práva. Tento dokument nahradil československý ZOR, avšak proces jeho přijetí nelze označit jako bezproblémový, neboť slovenský prezident odmítl na konci roku 2004 toto znění podepsat, čímž bylo nutné jeho znovupřijetí Národní radou Slovenské republiky, k čemuž došlo 19. ledna 2005.¹⁶⁷ Účinnost byla stanovena na 1. dubna 2005.

Systematicky je zákon o rodině členěn do pěti částí, které se nazývají: „Manželství“, „Vztahy mezi rodiči a dětmi“, „Výživné“, „Určení rodičovství a osvojení“, poslední pak „Společná, přechodná a zrušovací ustanovení“. Určování a popírání otcovství, se pak týkají § 84 - § 96, jež nalezneme ve čtvrté části, první hlavě a druhém oddílu zákona o rodině.¹⁶⁸

Kromě výše zmíněného původního ZOR, jež byl zcela zrušen, došlo v důsledku přijetí nové úpravy k pozměnění či doplnění také jiných právních předpisů, mezi které můžeme zařadit zákon č. 265/1998 Sb., o pěstounské péči, zákon č. 99/1963 Sb.,

¹⁶⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nové slovenské rodinné právo. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7 – 8, s. 46.

¹⁶⁵ zákon č. 36/2005 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁶ LAZAR, Ján. *Občianske právo hmotné 1: Všeobecná časť, Rodinné právo, Vecné práva, Dědičské právo*. 3. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 230.

¹⁶⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nové slovenské rodinné právo. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7 – 8, s. 46.

¹⁶⁸ *Jednotný automatizovaný systém právnych informácií* [online]. jaspi.justice.gov.sk, [cit. 10. listopadu 2012]. Dostupné na <http://jaspi.justice.gov.sk/jaspiw1/htm_zak/jaspiw_mini_zak_zobraz_clanok1.asp?kotva=k1&skupina=1>.

občanský soudní řád, zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, zákon č. 40/1993 Sb., o státním občanství Slovenské republiky, zákon č. 154/1994 Sb., o matrikách, zákon č. 153/2001 Sb. o prokuratuře, zákon č.300/1993 Sb., o jménu a příjmení.¹⁶⁹

11.4 URČOVÁNÍ A POPÍRÁNÍ DLE AKTUÁLNÍHO SLOVENSKÉHO ZÁKONA O RODINĚ

Problematiku určování a popírání otcovství upravuje slovenský zákon o rodině téměř shodně, jako český kodex. Muž se otcem stává na základě tří vyvratitelných právních domněnek, jejichž pořadí je závazné.

Oproti českému právnímu předpisu však ten slovenský obsahuje výslovné upozornění, a to v § 90, že souhlasného prohlášení rodičů můžeme použít až v případě, kdy není otec určen dle domněnky první.¹⁷⁰ Vidím toto explicitní vyjádření pozitivně, protože jasně vymezuje postavení druhé domněnky.¹⁷¹ V našem právním předpise je výše uvedené vyjádřeno strohým výrazem „jinak“ v § 52, které uvádí, že se za otce jinak považuje muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů.¹⁷² Dle mého názoru není tato formulace nejšťastnější, neboť se dá snadno přehlédnout, avšak je možné v tomto případě úspěšně argumentovat zásadou, že neznalost práva neomlouvá, i tak považuji znění slovenské úpravy v tomto případě jako srozumitelnější. Poslední možností, která ovšem připadá v úvahu až po té, kdy nebylo možno založit otcovství dle předchozích dvou způsobů, je obrátit se na soud, jenž určí otcem muže, který souložil s matkou dítěte v kritické době.¹⁷³

Systematické uspořádání kodexu platného u našich východních sousedů je takové, že vždy po určení otcovství na základě jedné právní domněnky následuje možnost jeho popření. Tuto koncepci shledávám jako velmi přehlednou, neboť vše co se týká té či oné právní domněnky zůstává pospolu. Český ZOR se však nejprve věnuje celkově určování otcovství, postupně všemi domněnkami, následně pak jeho

¹⁶⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nové slovenské rodinné právo. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7 – 8, s. 46

¹⁷⁰ zákon č. 36/2005 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷¹ PAVELKOVÁ, Bronislava. In PAVELKOVÁ, Bronislava (ed). *Zákon o rodině: Komentár*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 523.

¹⁷² zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nové slovenské rodinné právo. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7 – 8, s. 48.

popírání. V naší systematice vidím také určitý řád, ale i přesto si myslím, že je mnohdy obtížnější zorientovat se a určit, čeho se konkrétní ustanovení týká.

Způsoby, jak zrušit otcovství muže, kterému svědčí některá ze zákonných domněnek, stanoví slovenský zákon dle stejných principů, které můžeme použít i v České republice. V čem se však obě úpravy liší, jsou délky popěrných lhůt a také subjekty, jimž se přiznává aktivní legitimace v paternitních sporech.

11.4.1 POPĚRNÉ LHŮTY

Co se týče délky prekluzivní lhůty k popření otcovství, slovenský zákon o rodině již téměř vůbec neoperuje s dřívější šestiměsíční lhůtou, a to ani v případě, kdy otcovství vzniklo dle druhé právní domněnky, dokonce však ani při popírání otcovství matkou dítěte.¹⁷⁴ Ve všech případech, s výjimkou popření otcovství opatrovníkem manžela matky, jehož způsobilost k právním úkonům byla omezena, kdy tento opatrovník o narození dítěte věděl již dříve, než byl do své funkce ustanoven,¹⁷⁵ je určena lhůta tříletá. České právo však počítá, oproti úpravě slovenské, s prodloužením popěrné lhůty pouze v případě, kdy se domáhá zrušení svého otcovství manžel matky dítěte.

Tříletá lhůta pro popření otcovství na Slovensku náleží muži, jehož otcovství bylo založeno na základě první domněnky, souhlasným prohlášením rodičů a také matce dítěte. Zahájení jejího běhu je stanoveno k okamžiku, kdy se aktivně legitimovaný¹⁷⁶ dozví o narození dítěte.¹⁷⁷ Den, kdy tato lhůta končí, se pak svým číselným označením shoduje se dnem, kdy došlo k události, s níž spojuje zákon její počátek.¹⁷⁸ Se zmeškáním lhůty zaniká žalobní právo a zrušení otcovství je vyloučeno.¹⁷⁹

11.5 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ NA NÁVRH DÍTĚTE

¹⁷⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nové slovenské rodinné právo. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7 – 8, s. 48.

¹⁷⁵ zákon č. 36/2005 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷⁶ k počátku plynutí prekluzivní lhůty pro popření otcovství manželem matky dítěte a jeho změně viz. samostatná kapitola

¹⁷⁷ LAZAR, Ján. *Občianske právo hmotné 1: Všeobecná časť, Rodinné právo, Vecné práva, Dědičské právo*. 3. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 283 – 285.

¹⁷⁸ PAVELKOVÁ, Bronislava. In PAVELKOVÁ, Bronislava (ed). *Zákon o rodině: Komentár*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 513.

¹⁷⁹ LAZAR, Ján. *Občianske právo hmotné 1: Všeobecná časť, Rodinné právo, Vecné práva, Dědičské právo*. 3. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 283.

Slovenský zákon o rodině přiznává aktivní legitimaci v paternitních sporech také samotnému dítěti. Vnímám právě tento deficit našeho právního řádu jako velmi závažný, jelikož prakticky celá problematika týkající se rodičovství, a nejen ta, pokládá zájem dítěte za stěžejní hledisko, od kterého se konkrétní právní úprava odvíjí, avšak nelogicky právě dítěti je, dle platného ZOR, možnost iniciace paternitního sporu odpírána.

Nová právní úprava, kdy je aktivní legitimace přiznána dítěti, nahradila dřívější možnost popření otcovství generálním prokurátorem,¹⁸⁰ jehož pravomoc se vázala ke splnění hmotněprávních podmínek. První podmínkou byl fakt, že alespoň jednomu z aktivně legitimovaných, tj. matrikovému otci, či matce, uplynula zákonná lhůta k podání návrhu na popření otcovství. Druhou pak nutnost existence zájmu společnosti na tomto úkonu generálního prokurátora.¹⁸¹ Právě na posledně uvedené podmínce můžeme pozorovat, jakým způsobem se vyvíjelo postavení rodinného práva v rámci právního řádu, v prvopočátku bylo považováno za hraniční právní odvětví mezi soukromým a veřejným právem, z tohoto důvodu bylo nutné splnit kritérium zájmu společnosti, neboť právě značná ingerence státu charakterizuje veřejné právo. Tento pohled na věc se však zdál být neudržitelným, a to zejména s poukazem na mezinárodní úmluvy, jimiž jsou oba státy vázány. Největší vliv měla bezesporu EÚ o LP, která ve svém článku 8 poskytuje ochranu soukromého a rodinného života.¹⁸² Rodinnému právu je nutné napříště přiznávat pouze soukromoprávní charakter.¹⁸³

S poukazem na výše uvedené, s několikrát výslovně potvrzenou nutností ochrany zájmů dětí a také dle článku 7 odst. 1, jež výslovně uvádí, že každé dítě má právo znát své rodiče,¹⁸⁴ můžeme jednoznačně ocenit slovenské zákonodárce za § 96 zákona o rodině, který upravuje možnost iniciování paternitního sporu dotčeným dítětem. Již od roku 1950 neexistuje ve slovenském právním řádu pojem nemanželského dítěte, což v praxi znamená možnost popření otcovství dítětem

¹⁸⁰ *Oficiální stránka Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky* [online]. www.genpro.gov.sk, [cit. 10. listopadu 2012]. Dostupné na <<http://www.genpro.gov.sk/>>.

¹⁸¹ LAZAR, Ján. *Občianske právo hmotné 1: Všeobecná časť, Rodinné právo, Vecné práva, Dědičské právo*. 3. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 286.

¹⁸² Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a svobod ve znění Protokolů č. 11 a 14 s Protokoly č. 1, 4, 6, 7, 12 a 13

¹⁸³ PAVELKOVÁ, Bronislava. In PAVELKOVÁ, Bronislava (ed). *Zákon o rodině: Komentár*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 547.

¹⁸⁴ Sdělení č. 104/1991 Sb. Federálního ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě o právech dítěte

narozeným jak v manželství, tak mimo ně,¹⁸⁵ avšak nelze popřít otcovství stanoveného na základě třetí právní domněnky, a to s poukazem na fakt, kdy dochází v rámci soudního určování otcovství zároveň k jeho popírání, čímž dojde k založení překážky věci rozsouzené.¹⁸⁶

Aktivní legitimaci dítěte podmiňuje splněním dvou podmínek, soud může rozhodnout o přípustnosti popření otcovství pouze tehdy, jestliže je to potřebné v zájmu dítěte a uplynula-li popěrná lhůta oběma jeho rodičům.¹⁸⁷ K prokázání existence první z těchto podmínek by mělo postačovat i upozornění na snahu o dosažení shody mezi právním a biologickým otcovstvím, neboť v současné době, zejména s poukazem na pokrok v oblasti dědičnosti či medicíny, není tento fakt podceňován a i obyčejní lidé vědí, jak podstatné důsledky toto zjištění může mít.¹⁸⁸

Posouzení, zda došlo či nedošlo ke splnění hmotněprávních podmínek stanovených v § 96 zákona o rodině, náleží soudu, a to v samostatném řízení. Aktivní legitimace je přiznána pouze dítěti. Plnoleté dítě podává návrh samo, nezletilec však musí být zastoupen kolizním opatrovníkem, kterým se myslí OSPOD, jelikož z důvodu možnosti střetu zájmů nemůže být zástupcem žádný z rodičů.¹⁸⁹ Právo na podání návrhu není limitováno žádnou lhůtou, subjektu tudíž náleží až do jeho smrti, avšak touto právní událostí právo na popření otcovství zaniká, neboť se jedná o jeho osobnostní právo, vyloučené je také procesní nástupnictví.¹⁹⁰ Rozhodnutí v této fázi řízení může být dvojí, buď soud uzná splnění předpokladů a povolí řízení o popření otcovství, nebo návrh dítěte z důvodu absence hmotněprávních podmínek zamítne, čímž prakticky vyloučí podání žaloby a následné zahájení paternitního sporu samotného.¹⁹¹

Je-li však otázka splnění předpokladů soudem posouzena kladně, může plnoleté dítě nebo kolizní opatrovník nezletilce po právní moci tohoto rozhodnutí

¹⁸⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nové slovenské rodinné právo. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7 – 8, s. 48.

¹⁸⁶ LAZAR, Ján. *Občianske právo hmotné 1: Všeobecná časť, Rodinné právo, Vecné práva, Dědičské právo*. 3. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 285.

¹⁸⁷ zákon č. 36/2005 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁸⁸ PAVELKOVÁ, Bronislava. In PAVELKOVÁ, Bronislava (ed). *Zákon o rodině: Komentár*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 546 - 547.

¹⁸⁹ LAZAR, Ján. *Občianske právo hmotné 1: Všeobecná časť, Rodinné právo, Vecné práva, Dědičské právo*. 3. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 285.

¹⁹⁰ PAVELKOVÁ, Bronislava. In PAVELKOVÁ, Bronislava (ed). *Zákon o rodině: Komentár*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 547.

¹⁹¹ BACHOVÁ, Andrea. *Rozvod a zapretie otcovstva* [online]. www.vop.gov.sk, 24. ledna 2008 [cit. 15. listopadu 2012]. Dostupné na <<http://www.vop.gov.sk/rozvod-a-zapretie-otcovstva>>.

podat návrh na zrušení otcovství muže, jemuž svědčí prvá či druhá zákonná domněnka, čímž postoupíme k závěrečné fázi procesu, v němž dojde k samotnému popírání otcovství. Žaloba směřuje proti oběma rodičům, kteří vystupují v řízení jako nerozluční společníci, nežije-li některý z nich, pak je pasivně legitimován přeživší, jsou-li však po smrti oba, pak dítěti právo iniciovat paternitní spor nenáleží.¹⁹² Co se týče dokazování, tak musím upozornit na vůdčí princip tohoto druhu řízení, kterým je zásada vyšetřovací, neboť § 120 odst. 2 občianskeho súdneho poriadku výslovně uvádí povinnost soudu provést i důkazy, které nebyly navrženy účastníky, jsou-li potřebné ke zjištění skutkového stavu věci.¹⁹³ Jako důkazní prostředky lze použít téměř cokoli, nejčastěji se však bude jednat o výsledky účastníků a znalecké posudky z oboru hematologie či genetiky. Po právní moci rozhodnutí soudu, kterým dojde ke zrušení otcovství muže, jenž byl doposud zapsán jako otec v matričních listinách, bude možné založit otcovství nové, a to buď na základě druhé či třetí právní domněnky.¹⁹⁴

11.6 URČENÍ POČÁTKU PLYNUTÍ PREKLUZIVNÍ LHŮTY PRO POPŘENÍ OTCOVSTVÍ MANŽELEM MATKY

Téměř ve shodné době jako ÚS řešil délku lhůty pro popření otcovství manželem matky dítěte, zabýval se ÚS SR podobným problémem ohledně zrušení otcovství založeného na základě první domněnky, avšak v tomto případě se nejednalo o samotnou délku prekluzivní lhůty, ale o okamžik, od něž začíná tato lhůta plynout a také skutečnost, že v případě jejího zmeškání není žádný způsob, jakým své otcovství může muž zvrátit, a to ani cestou mimořádných opravných prostředků.

ÚS SR vyslovil ve svém nálezu ze dne 20. dubna 2011, sp. zn. PL ÚS 1/2010 – 57, že ustanovení § 86 odst. 1 zákona o rodině není v souladu s čl. 6 odst. 1¹⁹⁵ a čl. 8 odst. 1¹⁹⁶ EÚ o LP. Dotčený § 86 odst. 1 obsahuje: „Manžel matky může do tří let ode dne, kdy se dozví, že se jeho manželce narodilo dítě popřít na soudě své

¹⁹² zákon č. 36/2005 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁹³ zákon č. 40/2006 Sb., občiansky súdny poriadok, ve znění pozdějších předpisů

¹⁹⁴ PAVELKOVÁ, Bronislava. In PAVELKOVÁ, Bronislava (ed). *Zákon o rodině: Komentár*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 548.

¹⁹⁵ právo na spravedlivé řízení

¹⁹⁶ právo na respektování soukromého a rodinného života

otcovství¹⁹⁷ Jako důvod nesouladu s EÚ o LP uvedl zejména stanovení, že lhůta počíná plynout od okamžiku, kdy získá muž vědomost o narození dítěte a nikoli od chvíle, kdy začne o svém rodičovství pochybovat.¹⁹⁸

Dle původního, u nás dosud platného, ZOR mohl generální prokurátor podat návrh na popření otcovství založeného 1. a 2. domněnkou i v případě uplynutí lhůty, pokud to vyžadoval zájem společnosti. Tato možnost však v novém ZOR neexistuje. Ve smyslu § 96 odst. 1 zákona o rodině je jediným aktivně legitimovaným pro popření otcovství po uplynutí lhůty samotné dítě. Otec nemá tudíž žádnou možnost, jak se proti tomuto stavu, jež závažným způsobem zasahuje do jeho práv, bránit.¹⁹⁹ Dle judikatury ESLP musí mít právní otec nějakou možnost, jakou by své rodičovství zvrátil i po uplynutí popěrné lhůty, tím spíše když byl ženou ohledně svého biologického vztahu k dítěti uveden v omyl.²⁰⁰ V tomto smyslu stávající slovenská právní úprava nevyhovuje a nepřiměřeným způsobem zasahuje do práv a oprávněných zájmů předmětného muže.

ÚS SR vyslovil, že je nutné do šesti měsíců od vyhlášení nálezu sp. zn. PL ÚS 1/2010 – 57, čili do 20. října 2011, změnit § 86 odst. 1 způsobem, aby vyhovoval EÚ o LP, jinak toto ustanovení ztrácí platnost.²⁰¹

Ke změně § 86 odst. 1 však do této chvíle²⁰² nedošlo, neboť v březnu roku 2012 proběhly předčasné parlamentní volby, což zastavilo všechny legislativní pokusy. Nový návrh byl předložen až v létě 2012 ministerstvem spravedlnosti, avšak doposud není ani v parlamentu, v současné době se k němu vyjadřuje ministerstvo vnitra.²⁰³ Navrhuje se tříletá lhůta, jež počíná běžet od chvíle, kdy se právní otec dozví o skutečnosti důvodně zpochybňující, že je otcem dítěte. Nad rámec nálezu

¹⁹⁷ zákon č. 36/2005 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁹⁸ FICOVÁ, Světlana. *Vplyv judikatury Európskeho súdu pre ľudské práva na zmeny právnej úpravy v Slovenskej republike* [online]. www.law.muni.cz, 2012 [cit. 17. listopadu 2012]. Dostupné na <http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/rodina.pdf>.

¹⁹⁹ nález Ústavního soudu SR ze dne 20. dubna 2011, sp. zn. PL. ÚS 1/2010 - 57

²⁰⁰ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 10. října 2006, č. 10699/05, Paulík vs. Slovensko

²⁰¹ nález Ústavního soudu SR ze dne 20. dubna 2011, sp. zn. PL. ÚS 1/2010 - 57

²⁰² datum sepsání 18. listopadu 2012

²⁰³ PAVELKOVÁ, Bronislava. *Vyjádření k nálezu ÚS SR ze dne 20. dubna 2012, sp. zn. PL. ÚS 1/2010 – 57* [online]. Zdena Pinkavová. 11. listopadu 2012 [17. listopadu 2012].

ÚS PL. 1/2010 – 57 se ministerstvo spravodlnosti pokouší zmenit také úpravu plynutí lhůty pro popření otcovství založeného souhlasným prohlášením rodičů.²⁰⁴

²⁰⁴ *Oficiální stránka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky* [online]. www.justice.gov.sk, [cit. 18. listopadu 2012]. Dostupné na <
<http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1617>>.

12. ZÁVĚR

Cíl vytyčený v úvodu práce, totiž nestranné a pokud možno „prootcovské“ zpracování práce týkající se aktuálních otázek určování otcovství byl naplněn, i když ne beze zbytku, neboť jsem mnohokrát cítila potřebu v této souvislosti vyjádřit také názor nás, matek, a trochu jej obhajovat.

Při vytváření diplomové práce mě překvapily zejména dvě věci. První z nich je fakt, jak kategoricky přetrvává nutnost lpět na zákonných domněnkách, které navozují situaci, jež se stává po uplynutí prekluzivní lhůty nezměnitelnou, když jak biologická realita, tak práva zainteresovaných osob mohou být mnohdy odlišné. Ospravedlnění této konstrukce se nachází zejména v odkazu na právní jistotu dítěte. Stále se nedokážu ztotožnit s faktem, že určitý druh „jistoty“ zvaný „právní“ převáží nad jistotami druhů zbylých, jako například jistotou každého dne, jistotou rodičovské lásky či jistotou mít možnost obrátit se a spolehnout se na své rodiče. K čemu je rodič zapsaný v matričních listinách, když v běžném životě jako rodič nefunguje?

Další věcí, jež mě překvapila, bylo zjištění, že našemu nálezu ÚS, o němž v práci píšu, byl v médiích věnován značný prostor a vyjadřovali se k tomuto problému jak mnozí odborníci, tak laici, zatímco o slovenském nálezu ze dne 20. dubna 2011, sp. zn. PL. ÚS. 1/2010 – 57 platí tvrzení přesně opačné a bylo pro mě velmi obtížné najít prameny ke zpracování kapitoly, která se jej týkala. Vycházela jsem tudíž zejména z emailové konverzace s JUDr. Bronislavou Pavelkovou, PhD., které také náleží mé velké poděkování, neboť by bez její pomoci předmětná kapitola nevznikla.

13. PRAMENY A LITERATURA

Právní předpisy:

- * usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů
- * zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- * zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- * zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- * zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- * zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
- * zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů
- * zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- * sdělení č. 104/1991 Sb., Federálního ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě o právech dítěte
- * Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Sb. Z, ve znění pozdějších předpisů
- * zákon č. 36/2005 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- * Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění Protokolů č. 11 a 14 s Protokoly č. 1, 4, 6, 7, 12 a 13
- * zákon č. 40/2006 Sb., občiansky súdny poriadok, ve znění pozdějších předpisů

Odborné publikace:

- * HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006. 398 s.
- * RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999. 227 s.

- * PÁVEK, František. *Zákon rodičům a dětem*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 222 s.
- * KADLECOVÁ, Marta a kol. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 213 s.
- * ČERNÁ, Petra. *Rozvod, otcové a děti*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. 114 s.
- * PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 140 s.
- * KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné, 3. díl*. ASPI, 2007. 344 s.
- * KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné, 1. díl*. ASPI, 2005. 523 s.
- * KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 191 s.
- * HADERKA, Jiří. In RADIMSKÝ, Jaroslav (ed). *Zákon o rodině. Komentář*. Panorama Praha, 1989. 434 s.
- * SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009. 558 s.
- * ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010. 362 s.
- * VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 262 s.
- * HOLUB, Milan. *Zákon o rodině: zákon o rodině a předpisy související: poznámkové vydání s judikaturou a literaturou*. Praha: Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Linde, 1992. 413 s.
- * LAZAR, Ján. *Občianske právo hmotné 1: Všeobecná časť, Rodinné právo, Vecné práva, Dedičské právo*. Bratislava: Iura Edition, 2010, 715 s.
- * PAVELKOVÁ, Bronislava. In PAVELKOVÁ, Bronislava (ed). *Zákon o rodině: Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 640 s.

* ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit a. s., 2012. 1119 s.

* KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, 1019 s.

* JELÍNEK, Jiří. In JELÍNEK, Jiří (ed). *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 1216 s.

Odborná periodika:

* HADERKA, Jiří F. Aktuální otázky rodinného práva. *Právnícké sešity*, 1993, č. 23, s. 16.

* JEŽKOVÁ, Gabriela. Právní problémy určování otcovství. *Právní rádce*, 1998, č. 4, s. 9-10.

* NEDOROST, Libor. Návrhy na popření otcovství podávané státním zastupitelstvím. *Právo a rodina*, 2002, č. 5, s. 4 – 6.

* LUŽNÁ, Romana. Popření otcovství nejvyšším státním zástupcem. *Právo a rodina*, 2010, č. 2, s. 6 – 12.

* NEDOROST, Libor. Státní zastupitelství a ochrana dětí. *Právo a rodina*, 2001, č. 12, s. 9 – 14.

* JÍŠOVÁ, Andrea. Návrh nejvyššího státního zástupce na popření otcovství v praxi (k diskusi). *Bulletin advokacie*, 2006, č. 11 – 12, s. 80 – 86.

* KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní „přirozená“ práva dítěte. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 5, s. 32 – 35.

* LUŽNÁ, Romana. Nález Ústavního soudu, kterým se zrušuje § 57 odst. 1 zákona o rodině. *Právo a rodina*, 2010, č. 9, s. 1 – 5.

* WAWERKA, Karel. Změny v dědickém řízení a v notářském řádu. *Právo a rodina*, 2009, č. 11, s. 13 – 15.

- * KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Sbližování a vzdalování slovenského a českého rodinného práva. *Právník*, 2005, č. 2, s. 157 – 182.
- * HADERKA, Jiří F. Dopad norem Rady Evropy na moderní rodinné právo. *Právní praxe: časopis české justice*, 1994, č. 9, s. 516.
- * VÍTEK, Bohumil. Evropská integrace a Česká republika. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2010, č. 2, s. 208 – 210.
- * KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nové slovenské rodinné právo. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7 – 8, s. 46 – 49.
- * MELICHAROVÁ, Dita. Právo znát svůj genetický původ. *Zdravotnictví a právo*, 2004, č. 2, s. 22 – 24.
- * HUBÁLKOVÁ, Eva. Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech. *Bulletin advokacie: zvláštní číslo*, 2008, 235 s.
- * POLÁKOVÁ, Martina. Určení rodičovství z pohledu práva dítěte znát své rodiče deklarovaného Úmluvou o právech dítěte. *Právní rozhledy*, 2000, č. 2, s. 55 – 57.
- * KOVÁŘOVÁ, Daniela. Rodinné právo v připravované rekonstrukci občanského práva. *Právo a rodina*, 2008, č. 2, s. 15 – 19.

Internetové zdroje:

- * *Statistika Českého statistického úřadu* [online]. www.czso.cz, [cit. 30. srpna 2012]. Dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/1420-11-n_2011-0100>.
- * *Statistika Českého statistického úřadu* [online]. www.czso.cz, [cit. 30. srpna 2012]. Dostupné na <<http://czso.cz/cz/czu.nsf/informace/oby03141111.xls>>.
- * *Právní slovník* [online]. www.sagit.cz, [30. srpna 2012]. Dostupné na <http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=151&typ=r&refresh=yes&levelid=OC_052.HTM>.
- * *Údaj z oficiální stránky Nejvyššího státního zastupitelství ČR* [online]. portal.justice.cz [cit. 14. září 2012]. Dostupné na

<<http://portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?o=29&j=39&h=1&q=otcovstv%u00ed&d=44864>>.

* *Údaj z oficiální stránky Ústavního soudu ČR* [online]. www.concourt.cz, [cit. 15. června 2012]. Dostupné na <<http://www.concourt.cz/clanek/3586>>.

* ŠMÍD, Ondřej. *Právo dítěte znát svůj původ ve světle mezinárodních úmluv a nálezů ÚS PL. 15/09* [online]. www.law.muni.cz, 2012 [cit. 22. září 2012]. Dostupné na <http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/rodina.pdf>.

* ŘÍHOVÁ, Barbora. *Popřít otcovství je nyní snazší. Stát zaváhal, lhůta není* [online]. www.lidovky.cz, 29. ledna 2012 [cit. 1. června 2012]. Dostupné na <http://www.lidovky.cz/poprit-otcovstvi-je-nyni-snazsi-stat-zavahal-lhuta-neni-pkz-/ln_domov.asp?c=A120128_173052_ln_domov_sk>.

* JIŘIČKA, Jan. *Klaus podepsal zákon prodlužující lhůtu na popření otcovství* [online]. zpravy.idnes.cz, 5. března 2012 [cit. 1. června 2012]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/klaus-podepsal-zakon-prodluzujici-lhutu-na-popreni-otcovstvi-p7k-/domaci.aspx?c=A120305_115058_domaci_jj>

* ŘÍHOVÁ, Barbora. *Stát chce dát otcům kukaččích dětí na popření otcovství šest let* [online]. iDnes.cz, 10. ledna 2011 [28. srpna 2012]. Dostupné na <<http://www.rovnopravnost.cz/zpravy/stat-chce-dat-otcum-kukaccich-deti-na-popreni-otcovstvi-sest-let-1885/>>.

* *Ještě u předškoláků bude možné popřít otcovství* [online]. www.novinky.cz, 29. ledna 2011 [cit. 28. srpna 2012]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/domaci/223702-jeste-u-predskolaku-bude-mozne-poprit-otcovstvi.html>>.

* *Na popření otcovství budou tři roky, Klaus podepsal novelu* [online]. www.novinky.cz, 5. března 2012 [cit. 1. června 2012]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/domaci/260934-na-popreni-otcovstvi-budou-tri-roky-klaus-podepsal-novelu.html>>.

* *Lékařský slovník* [online]. lekarske.slovníky.cz, [cit. 4. listopadu 2012]. Dostupné na <<http://lekarske.slovníky.cz/pojem/inseminace>>.

* *Rodinné právo v novém občanském zákoníku* [online]. www.rodinausoudu.cz, [cit. 17. listopadu 2012]. Dostupné na <<http://www.rodinausoudu.cz/rodinne-pravo-v-novem-obcanskem-zakoniku/3>>.

* BACHOVÁ, Andrea. *Rozvod a zapretie otcovstva* [online]. www.vop.gov.sk, 24. ledna 2008 [cit. 15. listopadu 2012]. Dostupné na <<http://www.vop.gov.sk/rozvod-a-zapretie-otcovstva>>.

* *Oficiální stránka Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky* [online]. www.genpro.gov.sk, [cit. 10. listopadu 2012]. Dostupné na <<http://www.genpro.gov.sk/>>.

* *Oficiální stránka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky* [online]. www.justice.gov.sk, [cit. 18. listopadu 2012]. Dostupné na <<http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1617>>.

* FICOVÁ, Světlana. *Vplyv judikatury Európskeho súdu pre ľudské práva na zmeny právnej úpravy v Slovenskej republike* [online]. www.law.muni.cz, 2012 [cit. 17. listopadu 2012]. Dostupné na <http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/rodina.pdf>.

* *Jednotný automatizovaný systém právnych informácií* [online]. jaspi.justice.gov.sk, [cit. 10. listopadu 2012]. Dostupné na <http://jaspi.justice.gov.sk/jaspiw1/htm_zak/jaspiw_mini_zak_zobraz_clanok1.asp?kova=k1&skupina=1>.

Judikatura:

* rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. února 1981, sp. zn. 5 cz 97/80

* rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14. července 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010

- * rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14. dubna 2004, sp. zn. 6 Tdo 326/2004
- * rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR, zveřejněné pod číslem R 4/1969
- * rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011
- * rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19. července 2012, sp. zn. 25 Cdo 754/2010
- * náleží Ústavního soudu ze dne 8. července 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09
- * náleží Ústavního soudu ze dne 18. listopadu 2010, sp. zn. II. ÚS 405/09
- * náleží Ústavního soud Slovenské republiky ze dne 20. dubna 2011, sp. zn. PL. ÚS 1/2010
- * Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 26. května 1994, č. 16969/90, Keegan vs. Irsko
- * Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek z r. 2007, č. 39277/06, Kňákal vs. Česká republika
- * Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 26. listopadu 2005, č. 74826/01, Shofman vs. Rusko
- * Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 27. října 1994, č. 18535/91, Kroon vs. Nizozemí
- * Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 10. října 2006, č. 10699/05, Paulík vs. Slovensko

Pokyn obecné povahy:

- * Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce 6/2003 o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 91/1998 Sb.

E-mailová komunikace:

* PAVELKOVÁ, Bronislava. *Vyjádření k nálezu ÚS SR ze dne 20. dubna 2012, sp. zn. PL. ÚS 1/2010 – 57* [online]. Zdena Pinkavová. 11. listopadu 2012 [17. listopadu 2012].

14. SHRNU TÍ / SUMMARY

Diplomovou prací na téma „Aktuální otázky určování otcovství“ rozebírám, dle mého názoru, objektivně problematiku otcovství a v současné době nejvíce řešená témata s tímto související.

Nejprve v diplomové práci definuji základní pojmy otcovství (rodina, manželství, rodičovství, dítě), následně se stručně zmiňuji o historii tohoto institutu a platné právní úpravě. Jádro práce věnuji v současnosti nejvíce řešeným otázkám (popření otcovství nejvyšším státním zástupcem, zájem dítěte, zrušení původní délky popěrné lhůty pro manžela matky dítěte a určení otcovství k dítěti počatému umělým oplodněním). V závěru práce se zmiňuji o změnách v této oblasti, které budou účinné od 1. ledna 2014 a srovnání se slovenskou právní úpravou.

In this diploma thesis on the topic "Actual Issues of Affiliation" In my opinion, I objectively discuss the issues of paternity and at the present time the most discussed issues relating to this topic.

At the beginning of the thesis I define the basic terms of paternity (family, marriage, parenthood and child) and afterwards I briefly mention the history of this institution and existing legal regulations. The root of the thesis is dedicated to the currently most discussed issues (denial of paternity by a general prosecutor, interests of the child, abolition of the former length of denial period for a husband of mother of the child, and the paternity determination of a child born by a method of assisted reproduction). At the end I mention the amendments in this field, coming into force on 1st of January 2014 and I draw a comparison between Czech and Slovak legal regulations.

15. KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Otcovství, určování otcovství, popření otcovství, popěrná lhůta, souhlasné prohlášení, paternitní řízení, zájem dítěte, umělé oplodnění, domněnka otcovství, rodičovství.

Paternity, affiliation, denial of paternity, denial period, plea of consent, affiliation proceedings, interest of a child, artificial fertilization, presumption of paternity, parenthood.

